

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Helena Kosková

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí
v programu Mládež v akci**

Helena Kosková

Vedoucí práce: Mgr. Karel Čada

Praha 2011

Prague College of Psychosocial Studies

**Key Factors Influencing Social Inclusion of Young People
within the Youth in Action Programm**

Helena Kosková

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Karel Čada

Prague 2011

Anotace

Cílem této diplomové práce je identifikovat klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v evropském programu neformálního vzdělávání „Mládež v akci“ (MvA). V teoretické části autorka vysvětluje koncepty sociální exkluze a inkluze v kontextu programu MvA a neformálního vzdělávání, představuje mladé lidi, kterých se může sociální exkluze týkat v kontextu České republiky a popisuje program Mládež v akci. Ve výzkumné části v rámci studia a analýzy dokumentů zjišťuje kvantitu inkluzivních projektů v rámci programu MvA v letech 2007 - 2009, kterou hodnotí jako relativně vysokou, ovšem zpochybňuje vypovídací hodnotu těchto čísel a doporučuje šetření věnující se kvalitě a dopadům těchto projektů v oblasti inkluze. Zkoumá také dosud učiněná opatření podporující sociální inkluzi v rámci programu MvA, probíhají zatím náhodně, bez ucelené koncepce. Ve výsledcích skupinových diskusí a dotazníkového šetření identifikuje autorka 19 klíčových faktorů (faktory uvnitř organizace, faktory na straně mladých lidí, faktory vycházející z nastavení programu MvA) ovlivňujících sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA a na jejich základě navrhuje doporučení pro strategii sociální inkluze v rámci programu MvA na roky 2012 a 2013, obzvláště v oblasti vzdělávání, síťování, informací, propagace a úpravy vnitřních procesů v ČNA Mládež.

Klíčová slova

Sociální inkluze, sociální exkluze, vzdělávání, neformální vzdělávání, mládež, Mládež v akci

Annotation

The main aim of the diploma thesis is to identify key factors influencing social inclusion of young people within a European programme of non-formal education „Youth in Action“ (YiA). In the theoretical part the author explains concepts of social exclusion and inclusion in the context of the YiA Programme and non-formal education, introduces the YiA Programme and young people, to whom social exclusion applies in the reality in the Czech Republic. In the research part through studying and analyzing documents she finds out about the quantity of inclusive projects in the frame of the YiA Programme in years 2007-2009, which she finds relatively high yet questions the predicative value of those numbers and recommends a survey concentrating on the quality and impact of these projects in the area of inclusion. She also examines measures taken to support social inclusion in the frame of the YiA Programme so far being taken randomly and without an integrated concept. As a part of the outcomes of group discussions and a survey the author identifies 19 key factors (factors within organisations, factors on the side of the young people, factors resulting from the setting of the YiA Programme) influencing social inclusion of young people within the YiA Programme and based on the results she proposes recommendations for a social inclusion strategy of the YiA Programme for the years 2012 and 2013, specifically in the field of education, networking, information, promotion and internal processes' adjustments of the Czech National Agency Youth.

Key words

Social inclusion, social exclusion, education, non-formal education, youth, Youth in Action Programme

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze a jen s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 31. srpna 2011

Helena Kosková

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce Mgr. Karlu Čadovi za inspirativní odborné i metodické vedení a za všestrannou podporu v průběhu celého procesu.

Za výzvu k realizaci tohoto výzkumu, poskytnutí dat a konzultace děkuji České národní agentuře Mládež, hlavně Martině Janské, koordinátorce pracovní skupiny „Inclusion“.

Obsah

1	Úvod	9
2	Teoretické ukotvení	10
2.1	Sociální exkluze	10
2.2	Sociální inkluze	12
2.3	Sociální exkluze a inkluze v kontextu programu Mládež v akci.....	13
2.4	Neformální vzdělávání jako nástroj sociální inkluze	15
3	Mladí lidé ohrožení sociální exkluzí v kontextu České republiky	21
4	Program Mládež v akci	31
4.1	Program Mládež v akci obecně	31
4.2	Program Mládež v akci: zaostřeno na inkluzi	34
5	Metodologie výzkumu	37
5.1	Studium a analýza dokumentů	37
5.2	Skupinové diskuse	38
5.2.1	Fokusní skupina	39
5.2.2	World Café	39
5.3	Dotazníkové šetření	41
6	Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA	46
6.1	Inkluzivní projekty v rámci programu MvA v letech 2007 – 2009	46
6.1.1	Výměny mládeže	48
6.1.2	Iniciativy mládeže	50
6.1.3	Evropská dobrovolná služba	52
6.1.4	Mládež ve světě	53
6.1.5	Vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky s mládeží	54
6.2	Opatření podporující inkluzi realizovaná v letech 2007 – 2011	55
6.3	Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA	57
6.3.1	Vnitřní faktory organizace	57
6.3.2	Faktory na straně mladých lidí s omezenými příležitostmi	61
6.3.3	Faktory vyplývající z nastavení programu MvA	63
7	Doporučení pro strategii sociální inkluze v programu MvA na léta 2012 – 2013	67
7.1	Návrhy opatření ovlivňujících klíčové faktory směrem k vyšší inkluzivitě programu MvA	67
7.2	Doporučení pro jednotlivé akce programu MvA	71
7.3	Obecná doporučení	71
8	Závěr	73
	Seznam použitých pramenů	74
	Použité zkratky	77

1 Úvod

S programem „Mládež v akci“, respektive s jeho předchůdci, evropskými programy neformálního vzdělávání pro mládež, jsem se poprvé setkala někdy kolem roku 1999. Od té doby jsem měla příležitost okusit jej v různých rolích – jako účastnice krátkodobých výměn mládeže či školení i dlouhodobého dobrovolnického pobytu v zahraničí, jako realizátorka výměn mládeže či kontaktních seminářů a studijních návštěv či jako lektorka vzdělávacích aktivit. Měla jsem (a mám) příležitost na vlastní kůži objevovat potenciál neformálního vzdělávání a ráda bych podpořila otevírání této možnosti co nejširšímu spektru mladých lidí.

Mé životní cesty studijní i profesní mne zavedly také k sociální práci, a proto věnuji svou pozornost mladým lidem, kteří čelí náročným životním situacím a překážkám, které jim účast v aktivitách neformálního vzdělávání komplikují či znemožňují.

Ve střednědobém hodnocení programu MvA za roky 2007 – 2009 se píše: „Program se do značné míry kryje s potřebami mladých lidí, avšak existuje riziko, zda skutečně oslovuje celé spektrum, nebo jen aktivní část mladé populace.“ (NAVREME BOHEME, 2010)

Cílem této práce je tedy zmapovat dosavadní ne/inkluzivnost programu MvA v České republice (množství a typy realizovaných inkluzivních projektů a opatření podporující inkluzi) a identifikovat klíčové faktory, které ovlivňují sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA. Na základě těchto poznatků pak navrhnout doporučení pro strategii sociální inkluze v rámci programu MvA pro roky 2012 a 2013.

Na úvod navazuje druhá kapitola věnující se teoretickému ukotvení, která představuje koncepty sociální exkluze a sociální inkluze, nejprve samostatně, poté v kontextu programu MvA a neformálního vzdělávání.

Třetí kapitola je exkurzem do života mladých lidí, kterých se sociální exkluze může týkat v kontextu České republiky.

Čtvrtá kapitola představuje program MvA obecně, ve druhé části pak se zaměřením na sociální inkluzi – proč a jakým způsobem o ni usiluje.

Následují kapitoly věnované výzkumu – kapitola č. 5 popisující metodologii výzkumu, konkrétně studium a analýzu dokumentů, diskusní skupiny a dotazníkové šetření. Kapitola č. 6 přináší výsledky výzkumu a jejich interpretaci.

V sedmé kapitole navrhuji na základě výsledků výzkumu doporučení pro strategii sociální inkluze v rámci programu MvA pro roky 2012 a 2013.

Práce je zakončena závěrem, který celou práci shrnuje a přináší také osobní stanovisko ke zkoumané problematice.

2 Teoretické ukotvení

V této kapitole představím teoretický koncept sociální exkluze a sociální inkluze v kontextu programu MvA a neformálního vzdělávání.

Sociální exkluze a sociální inkluze, s triádu doplňující sociální kohezi¹, jsou koncepty, které od 90. let 20. století dominují evropským dokumentům o sociální politice – - přináší je společné dokumenty Evropské unie (Evropská sociální charta, Evropská strategie zaměstnanosti, Evropský sociální program 2011, metoda Otevřené koordinace pro oblast sociálního začleňování, Charta základních sociálních práv pracujících a další) a promítají se odsud i do národních politik jednotlivých států. Přestože jsou tyto tři pojmy – sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze - často skloňovány na půdě veřejné politiky Evropské unie a členských států i na půdě akademické, jejich výklad není jednotný.

2.1 Sociální exkluze

Velký sociologický slovník popisuje sociální exkluzi (z lat. *excludo* = vylučovat, vzdalovat, nepustit), česky též sociální vyloučení, jako „mechanismus nebo strategii, pomocí nichž jedna skupina ochraňuje svá privilegia a výhody tím, že uzavře jiným skupinám přístup ke zdrojům, k pozicím, odměnám a možnostem, a to na základě mocensky sankcionovaného prohlášení těchto skupin za nežádoucí nebo nevhodné“ (PETRUSEK, 1996, s. 294). Takto pojmenovaný koncept vznikl v 70. letech 20. století, kdy nahradil do té doby všeobecně rozšířený koncept chudoby.

Dodnes se liší názory na to, zda se jednalo opravdu o změnu a rozšíření konceptu, který vnímá chudobu jako jeden z možných, ne však jediný, z jejích aspektů, kdy dalšími mohou být například příslušnost k etnické či náboženské skupině, sexuální orientace, zdravotní postižení, geografická poloha apod., či zda je sociální exkluze jen moderním pojmenováním chudoby. Přikláním se k první možnosti a sociální exkluzi v této práci vymezuji v jejím širším pojetí, dle Giddense, jako „mechanismus, který separuje sociální skupiny i jedince od hlavního proudu společnosti“ (cit. dle MAREŠE, 2000). Giddens tak do této charakteristiky zahrnuje skupiny a jedince, které jsou, v souladu s definicí Velkého sociologického slovníku, vylučovány společností, ale také skupiny a jedince, které se sami, elitářským způsobem, ze společnosti vydělují.

¹ Sociální koheze, česky též sociální soudržnost, „zahrnuje sociální vztahy, sdílené identity, mezilidskou důvěru, sociální kontrolu a solidaritu, stejně jako loajalitu a vzájemná očekávání, jež si lidé pravidelně ve svých vzájemných vztazích budují a prokazují; vzniká v každodenních interakcích lidí, kteří vystupují ze své individuální anonymity, podílejí se na veřejném nebo kolektivním životě a přijímají svůj díl odpovědnosti za dění mimo hranice jejich úzce vymezených individuálních zájmů.“ (POTŮČEK, 2002)

Obě tyto tendence jsou dnes na poli evropské politiky vnímány jako nežádoucí, ohrožující integritu společnosti, její sociální kohezi. Vnímání tohoto ohrožení koresponduje s posunem od konceptu chudoby ke konceptu sociální exkluze. Rozdíl není jen v tom, jaké jevy tyto dva koncepty popisují, ale i v tom, na co kladou důraz, jak ve své práci *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení* popisuje Petr Mareš: „Není to přitom jen záměna pojmů, ale i záměna předmětu zájmu. Tím již není ani tak problém distribuce bohatství jako spíše problém následného oslabení pout, která spojují společnost.“ (MAREŠ, 2000) Jak popisují Mareš a Sirovátka, pozornost se zde přesouvá od tradičního rozdělení na bohaté, kteří jsou „nahore“ a mají moc, a chudé, kteří jsou „dole“ a jsou bezmocní na ty, kdo jsou „uvnitř“, a ty, kdo jsou „vně“. „Ne všichni chudí musí být vyloučenými, ale ani všichni vyloučení nemusí být chudými.“ (MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008) Nazýváme to pluralizací nerovností. Sociální exkluze v tomto pojetí je multidimenzionálním konceptem, kde chudoba je pouze jednou z dimenzí.

Multidimenzionalitu sociální exkluze ve své práci analyzuje např. Percy-Smith, který identifikuje sedm dimenzí sociální exkluze:

- „Dimenzi ekonomickou (dlouhodobá nezaměstnanost, nízký příjem a příjmová chudoba,...),
- dimenzi sociální (rozbití tradiční domácnosti a rozpady manželství, sociální izolace, bezdomovectví, různé sociálně patologické jevy jako kriminalita, nechtěná těhotenství nezletilých,...),
- dimenzi politickou (upírání politických práv, neschopnost participace, nízká účast ve volbách,...),
- dimenzi komunitní (devastované prostředí a obydlí, nedostupnost služeb, kolaps podpůrných sítí,...),
- dimenzi individuální (fyzický nebo mentální handicap či nemoc, chybějící vzdělání a kvalifikace, ztráta sebevědomí a sebeúcty,...),
- dimenzi skupinovou (koncentrace uvedených charakteristik vyloučení v určitých sociálních skupinách)
- a dimenzi prostorovou (koncentrace vyloučených v oblastech s kumulací rizikových vlivů a bez odpovídající kvality života: kriminalita, špatné životní prostředí, nedostatečná dopravní dostupnost a infrastruktura, nekvalitní občanská vybavenost včetně školství a zdravotnictví,...).“ (cit. dle MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008)

Sociálně vyloučení lidé, ti kdo jsou „vně“, mohou být dle Burchardta souhrnně definováni jako „Obyvatelé/občané dané společnosti, kteří z důvodů, které nemají

sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují“ (cit. dle MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008). Obvyklými aktivitami je zde myšleno bydlení, vzdělávání, práce, zdravotní péče, přístup k informacím, přístup k záchranné sociální síti, možnost uplatňování lidských, občanských a politických práv, apod., ale také přijetí a respekt ze strany většinové společnosti.

Sociální exkluze a „bytí vně“ ale nicméně stále zůstává ve významné korelaci s chudobou a „bytím dole“. V kvalitativním výzkumu *Vnímání sociální stratifikace. Ti dole – zaslouží si uznání?*, identifikovali respondenti ty, kdo jsou dle jejich názoru „dole“: důchodci, rodiny s dětmi (zejména matky s dětmi po rozvodu), děti propuštěné z dětských domovů, nemocní, Romové, nezaměstnaní, bezdomovci a nízkopříjmoví zaměstnanci. „Obecně z hlediska vertikální dimenze dole/nahoře je pro vypravěče klíčová otázka peněz, jde tedy o sociálně ekonomické nerovnosti odvíjející se od společenské dělby práce“ (ŠANDEROVÁ, 2007). Podíváme-li se do třetí kapitoly této práce, která definuje mladé lidi s omezenými příležitostmi, ty kteří jsou ohroženi či čelí sociální exkluzi, tedy dle dělení horizontálního jsou nebo mají blízko k tomu být těmi „vně“, objevují se zde stejné skupiny obyvatel, definované stejnými vlastnostmi jako např. etnicita, zdravotní stav či rodinná situace.

Dle vzdělávacího portálu *Variety společnosti Člověk v tísní* (Variety, 2008) vede neúspěšná snaha o zajištění základních životních potřeb často k pocitům beznaděje, bezmoci, přesvědčení o nemožnosti ovlivnit vlastní sociální situaci apod. a také ke vzniku specifických hodnot a norem, které nejsou přijímány většinovou společností a zvětšují tak propast mezi jednotlivými skupinami obyvatel.

V protikladu vůči pestrosti názorů na to, co přesně sociální exkluze je, panuje shoda v tom, že se jedná o jev negativní, který bychom na základě principu solidarity a s vidinou sociální koheze ve společnosti rádi eliminovali. Proto „patří k hlavním cílům dnešní sociální politiky redukce či eliminace jejích příčin, respektive kompenzace jejích důsledků. V pozadí tohoto přístupu je vliv normativní představy harmonického vývoje evropské společnosti jakožto sociální utopie neboli představy o žádoucím vývoji a stavu evropské společnosti jako společnosti kohezivní a inkluzivní.“ (MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008).

2.2 Sociální inkluze

Sociální inkluzi (z lat. *inclusio*, zahrnutí), můžeme definovat jako překonávání či odstraňování sociální exkluze. Překonávání či odstraňování, nikoli překonání či odstranění, protože sociální inkluze je procesem, nikoli stavem, což dobře vystihuje český výraz pro sociální inkluzi – sociální začleňování. Jedná se o proces změny, pohyb směrem k sociálnímu začlenění. Room říká, že „...není dána hranice, vůči níž bychom

mohli rozhodnout, zdali je jedinec exkludovaný nebo inkludovaný. Jedinci se nachází v multidimenzionálním kontinuu, v jehož rámci se mohou přibližovat směrem k exkluzi či inkluzi“ (cit. dle MEJZLÍKOVÉ, 2008)

Proto se inkluze nezaměřuje na označování jedinců či skupin, kteří jsou vyloučení a potřebují pomoci, ale na všechny občany a na to, aby byly odstraňovány překážky, které jim v danou chvíli brání v participaci na obvyklých aktivitách. Inkluzivní přístup počítá se samozřejmostí heterogenního složení společnosti, kde každý jedinec je jiný a s ostatními si rovný. Inkluze nemá být smazáváním těchto rozdílů a odlišností, nýbrž poskytováním rovného přístupu a rovných příležitostí všem, ideálně naopak s využitím potenciálu rozmanitosti. Důležité je, že inkluze vyžaduje kromě respektu odlišností také akci, a to od všech zúčastněných, těch, kdo právě čelí některým překážkám i těch, kdo jsou právě v příznivější životní situaci.

Překonáváním sociální exkluze, tedy redukcí a eliminací jejích příčin a kompenzací jejích následků, se v rámci Evropské unie zabývá „otevřená metoda koordinace“. Ovlivňuje členské státy tak, aby přijímali opatření vedoucí k sociální inkluzi a monitorovali výsledky těchto opatření. Jedná se o složitý proces, neboť „Dimenze sociálního vyloučení se mohou překrývat, a vytvářet tak multidimenzionální deprivaci. Vyloučení v jedné dimenzi může také oslabovat pozitivní vliv jednotlivých opatření podporujících začlenění v jiných dimenzích (oblastech): začlenění v jedné dimenzi nemusí pak nutně znamenat začlenění v dimenzích jiných.“ (MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008)

Mareš a Sirovátka popisují ve své práci tři rozdílné přístupy sociální politiky, které jsou dle Levitase v současné době využívány:

- „Jde o redistributivní diskurz, jenž se zaměřuje na odstranění chudoby především využitím dávek sociálního zabezpečení.
- Dále jde o integrativní diskurz, v němž je za základní mechanismus sociální inkluze považováno placené zaměstnání (nejen jako zdroj příjmů), případně jiné komunitní strategie překonání sociální izolace.
- Konečně je to moralizující diskurz, v němž jsou příčinou sociální exkluze určitých osob jejich (patologické) morální a kulturní charakteristiky a základním mechanismem začlenění je jejich resocializace: intervencemi sociální práce a krizovými sociálními intervencemi nebo represivními veřejnými politikami.“ (MAREŠ a SIROVÁTKA, 2008)

Tyto tři diskurzy bývají v sociálních politikách jednotlivých států obvykle kombinovány. Od roku 2000 jsou členské státy Evropské unie povinny zpracovávat Národní akční plány sociálního začleňování a od roku 2006 také Národní zprávy o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování.

Program MvA je jakožto program Evropské komise jedním z důležitých nástrojů evropské mládežnické politiky a je tedy v souladu s evropskou politikou obecně. Velký důraz kladený v posledních desetiletích na sociální inkluzi se odráží i v něm.

2.3 Sociální exkluze a inkluze v kontextu programu Mládež v akci

Program MvA se snaží dostát současným nárokům na inkluzivitu společnosti a přichází se Strategii sociálního začleňování, která je relevantní pro všechny země zapojené do programu MvA. Zde definuje 7 okruhů překážek, které mohou vést k sociální exkluzi a „omezovat faktický přístup k formálnímu a neformálnímu vzdělávání, mezinárodní mobilitu, zapojení do společenského života, aktivní působení v roli občanů, získání kontroly nad vlastním životem a integraci do společnosti v nejširším smyslu“ (EC, DG EAC, 2007). V užším významu – překážek, které mohou znemožňovat nebo ztěžovat účast mladých lidí v evropských vzdělávacích programech. Tyto okruhy jsou definovány takto:

- „Sociální překážky: mladí lidé čelící diskriminaci kvůli pohlaví, etnicitě, náboženství, sexuální orientaci, postižení atd.; mladí lidé s omezenými sociálními dovednostmi nebo antisociálním či rizikovým sexuálním chováním; mladí lidé v prekérní situaci; (bývalí) delikventi, (bývalí) uživatelé drog či alkoholu; mladí a/nebo osamělí rodiče; sirotci; mladí lidé z neúplných rodin.
- Ekonomické překážky: mladí lidé s nízkou životní úrovní, nízkým příjmem, se závislostí na systému sociální podpory; dlouhodobě nezaměstnaní či chudí; mladí lidé s dluhy nebo finančními problémy.
- Postižení: mladí lidé s mentálním (intelektuálním, kognitivním, učebním), fyzickým, sensorickým nebo jiným postižením.
- Vzdělávací obtíže: mladí lidé s problémy s učením; předčasní absolventi a odpadlíci ze studií; osoby s nižší kvalifikací; mladí lidé s nízkými výkony ve škole.
- Kulturní rozdíly: mladí přistěhovalci nebo uprchlíci nebo potomci přistěhovaleckých či uprchlických rodin; mladí lidé patřící k národní či etnické menšině; mladí lidé s problémy s jazykovým přizpůsobením a kulturním začleněním.
- Zdravotní problémy: mladí lidé s chronickými zdravotními problémy, závažným onemocněním či psychiatrickým stavem; mladí lidé s problémy s duševním zdravím.

- Zeměpisné překážky: mladí lidé ze vzdálených či venkovských oblastí; mladí lidé žijící na malých ostrovech či v okrajových regionech; mladí lidé z městských problémových zón; mladí lidé z oblastí s méně službami (omezená veřejná doprava, špatná zařízení, opuštěné vesnice).“ (EC, DG EAC, 2007)

Strategie vyzývá k reflexi těchto překážek v národním kontextu a k pohlížení na jednotlivé mladé lidi a jejich situace vždy prizmatem těchto překážek – je toto něco, co mladému člověku brání či může bránit v účasti na aktivitách neformálního vzdělávání? Takový přístup dovoluje neužívat předsudky, nestigmatizovat, nekategorizovat, ale vidět každého jako jedinečnou osobnost se specifickým osobním příběhem a potenciálem. Více o těchto překážkách v kontextu České republiky naleznete ve třetí kapitole této práce.

Program MvA má prostý, avšak velmi ambiciózní záměr – být přístupný všem mladým lidem. Tento záměr má základ v hodnotě solidarity, usilování o rovné příležitosti pro všechny a prosazování lidských a občanských práv pro všechny. Aby to bylo možné, poskytuje mimořádnou podporu těm, kdo čelí jedné nebo více překážkám v účasti v programu. Způsoby podpory jsou blíže popsány ve čtvrté kapitole pojednávající o programu MvA. V souladu s teorií sociální inkluze je kromě přístupnosti pro všechny záměrem programu MvA také „být nástrojem ke zlepšení společenského začlenění, aktivního občanství a zaměstnatelnosti mladých lidí s omezenými příležitostmi a přispět k celkové společenské soudržnosti“. (EC, DG EAC, 2011)

Program MvA je na trhu evropských vzdělávacích programů unikátní tím, že pracuje s konceptem neformálního vzdělávání. Podporuje jednotlivé vzdělávací aktivity a zároveň koncept neformálního vzdělávání propaguje, zasazuje se o jeho zviditelnění a uznání. Snaží se neformálnímu vzdělávání budovat důstojné místo po boku vzdělávání formálního. Následující kapitola přináší souvislosti mezi koncepty neformálního vzdělávání a sociální inkluze.

2.4 Neformální vzdělávání jako nástroj sociální inkluze

Vzdělávání, konkrétně v podobě konceptu celoživotního vzdělávání, je dalším současným trendem politiky Evropské unie. Odpovídá na dynamiku doby, na rychle se proměňující a vyvíjející svět, ve kterém, nebudeme-li se průběžně vzdělávat, přestaneme změny stíhat, přestaneme být schopni orientovat se v něm a rozumět mu, pracovat s informacemi, získat zaměstnání,... staneme se vhodnými adepty pro sociální vyloučení. „Zaměstnatelnost je v současnosti pravděpodobně nejpalčivějším z těchto témat, vzhledem k dlouhodobě vysoké míře nezaměstnanosti mladých lidí v zemích Evropské unie. Nejvíce jsou nezaměstnaností ohroženi mladí lidé s nejnižší úrovní vzdělání.“ (BRANDER, 2006)

Proto je ze strany představitelů Evropské unie kladen velký důraz na celoživotní vzdělávání, které by mělo každého jedince motivovat k osobnímu i profesnímu růstu. Vzdělávání zde není vnímáno pouze v rámci školního systému, nýbrž jako celek tří komplementárních složek – formálního vzdělávání, neformálního vzdělávání a informálního učení.

I v tomto případě existuje více teorií popisujících různé typy vzdělávání, v současném jazyce evropské politiky rozumíme těmito termíny dle sborníku z Konference neformálního vzdělávání (URBAN a JANSKÁ, 2007) takto:

1. Formální vzdělávání se odehrává ve strukturovaném vzdělávacím systému, na základních a středních školách, odborných učilištích, vyšších odborných školách, vysokých školách a univerzitách. Tento vzdělávací systém je částečně (do určitého stupně) povinný, účastní se ho studující a vyučující, kteří jsou autoritou předávající své znalosti a dovednosti a hodnotící výkony studujících. Po ukončení každého stupně formálního vzdělání obdrží studující vysvědčení/diplom.

2. Neformální vzdělávání je plánovaný a připravený proces, který se odehrává mimo formální struktury, obvykle je realizován neziskovými organizacemi a dalšími vzdělávacími institucemi. Účast v něm je dobrovolná, neformální vzdělávání by mělo být přístupné pro každého. Spolu s účastníky se jej účastní facilitátoři, kteří by měli být účastníkům partnery a poskytovat jim prostor a podmínky k jejich rozvoji, častěji zaměřenému na osobní a sociální kompetence, praktické dovednosti, než na velké penzum znalostí – jak to známe ze vzdělávání formálního. Účastník je veden ke schopnosti plánovat a reflektovat své učení a zhodnotit jeho výsledky. Vzdělávání je zaměřené na potřeby účastníků a kromě individuální práce využívá i potenciál skupinové interakce. Na konci vzdělávání účastník obvykle obdrží certifikát o účasti, popisující kompetence, které si v průběhu procesu rozvinul/získal.

3. Informální učení se vztahuje k průběhu celého života, v němž si každý jednotlivec osvojuje určité postoje, hodnoty, dovednosti a znalosti pod vlivem různých vzdělávacích zdrojů ve svém okolí i z každodenní zkušenosti (z domova, ze sousedství, z knihovny, z médií, ze zkušeností nabytých při práci, při hře apod.). Jedná se o učení „mimochodem“, které pro nás nikdo nepřipravil a nikdo ho také nehodnotí, je přirozenou součástí vývoje každého člověka. "Člověk se musí popálit, aby se naučil, že má nechat oheň na pokoji."²

Informální učení, které není organizovaným vzdělávacím procesem, nyní ponecháme stranou. Výše uvedený popis formálního a neformálního vzdělávání je modelem, takže v praxi můžeme často vidět prolínání těchto dvou přístupů, obzvláště v oblasti metod. Formální vzdělávání používá metody typické pro vzdělávání neformální, například

² Siouxské přísloví

diskuse, simulační hry, terénní výzkumy,... a naopak je legitimní v rámci neformálního vzdělávání použít metodu typickou pro vzdělávání formální – přednášku. Kromě používání obdobných metod se v některých školách objevují i další prvky charakteristické pro neformální vzdělávání, např. práce s reflexí vlastní aktivity apod. To je obvyklé hlavně v alternativních školách – v České republice například Waldorfská, Montessori či Začít spolu.

Pro podporu zviditelňování a uznávání všech tří složek vzdělávání byl vytvořen jednotný systém klíčových kompetencí, který je u nás v současnosti používán ve formálním vzdělávání – na ZŠ a SŠ naplňován prostřednictvím rámcových vzdělávacích programů – i ve vzdělávání neformálním, v rámci programu MvA prostřednictvím Pasu mládeže³.

Hovoříme-li v části věnované sociální inkluzi o tom, co je jejími důležitými prvky, a nyní o vzdělávání, ukazuje se, jak inkluzivní přístup volá po neformálním vzdělávání – jako takovém, ovšem i po jeho pronikání do vzdělávání formálního. Povšimněme si podobných znaků popisujících v publikaci *Kompas* neformální vzdělávání a v publikaci *Ukazatel inkluze* inkluzi ve formálním vzdělávání. Jedná se především o podporu partnerského přístupu, aktivizaci studentů formou vyšší míry zapojení do vzdělávacího procesu, využívání různorodosti a osobních zkušeností a důrazem nejen na individuum, ale i na skupinu a komunitu.

Charakteristické vlastnosti neformálního vzdělávání jsou:

- „dobrovolnost,
- přístupnost každému (v ideálním případě),
- organizovaný proces se vzdělávacími cíli,
- zaměření na ty, kdo se učí, a s jejich aktivní účastí,
- zaměření na osvojování dovedností pro život a přípravu na aktivní občanství,
- založené na tom, že zahrnuje jak individuální, tak skupinové učení s kolektivním přístupem,
- celostní a zaměřené na průběh procesu učení,

³ Pas mládeže, anglicky Youthpass, je certifikát uvádějící základní informace o vzdělávací aktivitě a kompetence, které si účastník během vzdělávací aktivity rozvinul. Dosažené kompetence popisuje sám účastník ve spolupráci se zástupcem vzdělavatele. Pas mládeže je tak kromě nástroje pro podporu uznávání výsledků neformálního vzdělávání také nástrojem podporujícím sebereflexi účastníků neformálního vzdělávání.

- založené na zkušenosti a činnosti, vychází z potřeb účastníků.“ (BRANDER, 2006)

„Inkluze ve formálním vzdělávání staví na těchto předpokladech a procesech:

- Všichni studenti a pracovníci školy jsou stejně důležití.
- Zvyšování míry zapojení studentů (snižování míry vyčlenění) do školní kultury, vzdělávacího procesu a komunity.
- Změna školní kultury, politiky a praxe tak, aby byla zohledněna různorodost studentů.
- Odstraňování překážek v učení a zapojení všech studentů, tedy nejen těch, kteří mají určité postižení či jsou označeni jako „studenti se speciálními vzdělávacími potřebami“.
- Využívání zkušeností z konkrétních případů překonávání překážek v přístupu a zapojení tak, aby ze změn mohli čerpat i ostatní studenti.
- Vnímání rozdílů mezi studenty jako inspirace pro podporu učení, nikoliv jako problému, který je třeba řešit.
- Uznávání práva studentů na vzdělávání v místě, kde žijí.
- Zkvalitňování škol pro potřeby studentů i učitelů.
- Vyzdvihování úlohy škol při budování společenství a rozvoji hodnot, nejen při zvyšování výkonů studentů.
- Podpora vzájemně prospěšných vztahů mezi školami a okolní komunitou.
- Zohledňování myšlenky, že inkluze ve vzdělávání je jedním z aspektů inkluze ve společnosti.

Zapojit se znamená učit se společně s ostatními, sdílet a zažívat proces učení ve spolupráci s nimi. K tomu je třeba se do učení aktivně ponořit a mít vliv na to, jak probíhá. Při hlubší sondě zjišťujeme, že zapojení spočívá v uznání a přijetí.“ (BOOTH a AINSCOW, 2007)

Škola jako sociálně rizikové prostředí se objevuje také v publikaci *Time for Inclusion*. Jsou zde popsány sociální mechanismy, které jsou specifické pro exkluzi mladých lidí. „Belgičtí výzkumníci Walgrave a Vettenburg ukazují prstem v první řadě na školu: Je to první zkušenost sociální zranitelnosti, kterou mladí lidé získávají. Tato zranitelnost má strukturální složku (škola jako místo přípravy a výběru pro trh práce) a vztahovou složku (vnímáme vyloučení pouze ve srovnání a ve vztahu s druhými, kteří nečelí

podobným překážkám). Škola může někdy vést k negativní sociální perspektivě prostřednictvím:

- Zážitku jinakosti (jazyk, pravidla, přání,...),
- rozdílu mezi domácí a školní kulturou,
- faktu, že sociálně znevýhodnění studenti se musí učit více a dostávají méně podnětů z dalších zdrojů,
- obtížnosti adaptovat se, která může způsobit stigmatizaci, špatné výsledky, neefektivní sociální pouta,...
- negativních stereotypů učitelů.“ (BUTT-POSNIK a GEUDENS, 2006)

Další publikace z dílny Evropské komise k tomu říká: „Spojení mezi formálním vzděláním a kvalifikací na jedné straně a strukturou příležitostí k sociální inkluzi a pracovní integritě se stále více upevňuje. Úspěšný vstup na trh práce je pro většinu lidí klíčovým faktorem umožňujícím formování a uskutečňování uspokojivého osobního a sociálního života v dospělosti. Ustálilo se, že ti s nízkým stupněm formálního vzdělání a kvalifikace jsou stále častěji odříznuti od příležitosti vytvořit si základy pro tento uspokojivý život a ocitají se v pozicích a rolích částečné závislosti. Ti, kdo začínají dospělý život v této pozici, mají menší pravděpodobnost, že budou pokračovat ve vzdělávání a praxích všech druhů. Částečně protože k tomu nedostávají příležitosti, částečně protože jim to jejich životní situace stěžuje, částečně protože nejsou motivováni. Pro tyto mladé lidi a dospělé poskytuje neformální vzdělávání pozitivní alternativní cestu k úspěchu, potvrzení a uznání.“ (CHRISHOLM aj., 2005)

Výše uvedené příklady nám ukazují, že neformální vzdělávání má již ze své podstaty velký potenciál k inkluzi, principy, na kterých je založeno, jsou nastaveny proinkluzivně. Oproti formálnímu vzdělávacímu systému je také flexibilnější, svázáno méně pravidly, nezávislé na státu. V oblasti sociální inkluze může tedy neformální vzdělávání hrát velmi důležitou roli.

Tento fakt je možno jen akcentovat v kontextu České republiky, která je dle studie PISA 2009 v rámci formálního vzdělávání jednou z nejméně inkluzivních zemí ze všech zemí OECD. Inkluzivnost je zde měřena pomocí závislosti výsledků žáků na jejich sociokenomickém zázemí, které je vyčísleno indexem sociálního, ekonomického a kulturního zázemí. Čím méně jsou výsledky žáků závislé na jejich socioekonomickém zázemí, tím rovnější přístup poskytuje svým žákům daný vzdělávací systém. Česká republika zde dosahuje 44 bodů, kdy se nejinkluzivnějším ukazuje školství mexické s 26 body a nejexkluzivnějším školství novozélandské s 52 body. (PALEČKOVÁ aj., 2010)

Důležitost a potenciál neformálního vzdělávání by ovšem neměly nijak snižovat důležitost a přínos vzdělávání formálního. Měly by se vzájemně doplňovat a snažit

se co nejlépe nakládat se svými možnostmi. Strategie sociálního začleňování k tomu říká: „Chtějí-li politické snahy usilující o zvýšení efektivity a rovnosti vzdělávacích systémů skutečně zlepšit dostupnost vyššího vzdělání a přispět k začlenění znevýhodněných mladých lidí do společnosti, musí využít všechny možné formy učení.“ (EC, DG EAC, 2007)

3 Mladí lidé ohrožení sociální exkluzí v kontextu České republiky

V předchozí kapitole věnující se teoretickému ukotvení tématu sociální exkluze a inkluze v kontextu MvA a neformálního vzdělávání jsem popsala sedm okruhů překážek, které mohou bránit mladým lidem v sociálním začlenění. Jedná se o obecné okruhy, které v různých zemích a kulturách nabývají různých obsahů. V této kapitole se zaměřím na kontext České republiky tak, abychom získali přehled o tom, koho se sociální vyloučení může týkat a na koho se tedy při zpřístupňování neformálního vzdělávání zaměřovat.

Absolutní výčet těch, koho se sociální vyloučení může týkat, není v rámci této práce, a troufám si říci, že ani mimo ni, možný, můžeme se k němu jen více či méně přibližovat. U jednotlivých okruhů budu vždy vycházet z dostupných dat, která pochází z různých zdrojů. Proto budou u jednotlivých okruhů odlišné typy informací, vymezené např. jiným věkovým rozpětím, pocházející z jiného roku apod. Záměr všech textů však zůstává stejný – přiblížit situaci v České republice, popsat, koho se může daný okruh překážek v kontextu naší země týkat a jakým problémům tyto mladí lidé čelí. Jedná se o situace, které v sobě obsahují potenciál k sociálnímu vyloučení. To že mladý člověk splňuje některou z níže uvedených charakteristik, nemusí nutně znamenat, že skutečně nějakým překážkám v sociálním začlenění čelí. Stále je třeba držet se individuálního přístupu ke každému jedinci a jeho životnímu příběhu, jak je to popsáno ve druhé kapitole.

V České republice žije přes 10 miliónu obyvatel, průměrný počet obyvatel v roce 2009 byl dle Českého statistického úřadu 10 498 800. Pětinu obyvatel tvořili mladí lidé ve věku 15 – 29 let – viz. tabulka č. 1.

Tabulka 1. Počet mladých lidí z celkového počtu populace ČR v roce 2009.

věk	počet	% z celkové populace
15-19 let	626 300	6,0
20-24 let	705 400	6,7
25-29 let	773 400	7,4
15-29 let	2 105 100	20,1

Program MvA je určen pro mladé lidi ve věku 13 – 30 let, minimálně tedy pro jednu pětinu obyvatel ČR. Jeho ambicí je být přístupný každému mladému člověku a poskytovat speciální podporu těm, komu by v účasti mohly bránit nějaké překážky.

Nyní tedy krátký exkurz do života mladých lidí potenciálně čelících překážkám jednoho či více ze sedmi definovaných okruhů. Na začátku každého okruhu připomenu jeho definici ze Strategie sociálního začleňování (EC, DG EAC, 2007). Pokud není uvedeno jinak, zdrojem dat jsou údaje z Českého statistického úřadu.

1) Sociální překážky

„Mladí lidé čelící diskriminaci kvůli svému pohlaví, etnickému původu, náboženskému vyznání, sexuální orientaci, zdravotnímu postižení atp., mladí lidé s omezenými sociálními dovednostmi nebo s antisociálním či rizikovým sexuálním chováním, mladí lidé v obtížné životní situaci, (bývalí) delikventi, (bývalí) uživatelé drog či alkoholu, mladí rodiče a/nebo rodiče samoživitelé, sirotci, mladí lidé z neúplných či nefunkčních rodin atd.“

Skupina mladých lidí čelících (potenciálně či reálně) těmto překážkám tvoří velmi amébní a neuchopitelný tvar. Sociální překážky se často vyskytují v kombinaci s překážkami z jiných okruhů, jsou často jejich důsledky, či jedním z aspektů, který s sebou jiné překážky nesou – např. postižení, kulturní odlišnosti apod.

Zde tedy přináším jen několik střípků z velké mozaiky mladých lidí, kterých se tyto překážky mohou týkat.

Část mladých lidí čelících sociálním překážkám se ve svém životě setkává s kurátory pro mládež, kteří klienty evidují. V roce 2009 evidovali kurátoři pro mládež 28 469 mladistvých klientů ve věku 15 – 18 let (Statistická..., 2009). Jednalo se o:

- mladé lidi z rozvrácených rodin,
- mladé lidi s drogovou minulostí,
- mladé lidi s kriminální minulostí,
- mladé lidi čelící diskriminaci,
- a mladé lidi s malými sociálními dovednostmi, s antisociálním chováním.

Každá z těchto (i dalších) identit s sebou nese odlišnou sociální příslušnost a z ní vyplývající omezení v oblasti zkušeností – ty jsou jiné než v majoritní společnosti, často nedostatečné. Každá z těchto identit má svá specifika. Dle Psychopatologie pro pomáhající profese (VÁGNEROVÁ, 2004) například člověk po propuštění z výkonu trestu často nemá sociální zázemí, chybějí mu finanční prostředky a motivace k práci, má nereálná očekávání a výrazné sociální stigma. Čelí komplexní sociální a ekonomické deprivaci.

Výraznou skupinou lidí čelících sociálním překážkám jsou děti a mladí lidé v ústavní výchově – dětských domovech, střediscích výchovné péče a výchovných a diagnostických ústavech, kterých je v současné době přibližně 20 000 (ve věku 0 – 18 let) a mladí lidé se zkušeností z ústavní výchovy, kteří v současné době žijí samostatně, ve své původní rodině či v domě na půli cesty. Gjuričová popisuje tyto příčiny sociálního vyloučení mladých lidí po opuštění zařízení pro ústavní nebo ochrannou výchovu:

- „psychická deprivace dětí jako následek ústavní výchovy,
- nemožnost přejímání rolí v rodině,
- chybějící individuální přístup a plánování,
- znevýhodnění ve vzdělávacím procesu,
- nedostatek praktických zkušeností pro život ve společnosti,
- nedostatek neziskových organizací zabývajících se problematikou odchodu dětí do života,
- absence obecné komplexní metodiky pro přípravu dětí na reálný život za zdi ústavu,
- problém ve fungování systému náhradní rodinné péče v ČR“ (GJURIČOVÁ, 2008)

Výraznou skupinou čelící sociálním překážkám jsou také příslušníci národnostních menšin, v kontextu České republiky obzvláště Romové. Více o jejich situaci v části 5) Kulturní odlišnosti.

Neobvyklá, v porovnání s jinými evropskými i světovými státy, je v České republice situace v oblasti náboženství. Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 uvedlo 60% osob, že jsou bez vyznání a u dalších 9% nebylo vyznání zjištěno. Tzn., že pouhých 31% obyvatel se přihlásilo k některému náboženství. Nejčastěji jsou to náboženství křesťanská, z nekřesťanských, jsou to Svědkové Jehovovi (cca 23 000 osob), buddhisté (cca 7 000 osob) a muslimové (cca 3 600 osob). Všichni věřící v ČR jsou tedy příslušníky náboženské menšiny.

Další výraznou skupinou, která čelí předsudkům ze strany většinové společnosti, jsou lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny.

2) Ekonomické překážky

„Mladí lidé s nízkou životní úrovní, s nízkým příjmem, závislí na systému sociální podpory, dlouhodobě nezaměstnaní či ohrožení chudobou, mladí lidé bez domova, mladí lidé s dluhy nebo finančními problémy.“

Dle tabulky č. 2 bylo v roce 2009 v České republice v pozici nezaměstnaných 121 300 mladých lidí ve věku 15 – 29 let, tvořili tak třetinu všech nezaměstnaných. Do kategorie nezaměstnaných se nepočítají ti, kteří nepracují a práci ani aktivně nehledají. Ti mohou tvořit další skupinu mladých lidí ohrožených sociálním vyloučením.

Tabulka 2. Počet nezaměstnaných mladých lidí 2009.

věk	Počet nezaměstnaných v tis.	%
15 - 24 let	70,6	20,0
25 - 29 let	50,7	14,4
15 – 29 let	121,3	34,4
celá populace	352,2	100

„Hlavní příčinou dlouhodobé nezaměstnanosti je nízké vzdělání. Největším nebezpečím dlouhodobé nezaměstnanosti je vznik závislosti na institucích států a nedostačující životní úroveň. Dalšími problémy jsou ztráta motivace a pracovních návyků, omezení sociálních kontaktů až vznik pasivity k vlastní situaci a případně zapojení se do „šedé ekonomiky“.“ (Národní zpráva..., 2008)

Dle Psychopatologie (VÁGNEROVÁ, 2004) ovlivňuje riziko nezaměstnanosti zejména vzdělání (nedostatečná kvalifikace, nízká úroveň vzdělání), věk (lidé mladší 25 let a starší 50 let), pohlaví (ženy), zdravotní stav a příslušnost k určité sociální skupině (nižší sociální vrstvy, minority, přistěhovalci, lidé se změněnou pracovní schopností, politické či náboženské zaměření).

„Jak mladé lidi ovlivňuje nezaměstnanost:

- Existenční závislost, nemožnost získat status dospělého,
- nemožnost rozvoje schopností a dovedností, vytvoření pracovních návyků,
- ztráta motivace k hledání práce,
- zvyšování rizika asociálního chování,

- sociální izolace, omezený přístup k informacím.“ (VÁGNEROVÁ, 2004)

V posledních letech roste také míra zadlužení domácností a tento jev se významně týká mladých lidí, kteří ještě nemají na trhu práce tolik zkušeností a příležitostí, a kteří se teprve učí hospodařit. Nejvýrazněji jsou zadlužením ohroženi mladí lidé, kteří čelí i dalším překážkám – situace po pobytu v dětském domově, po výkonu trestu, po léčbě drogové závislosti apod.⁴

Dle statistiky Národního programu sociálního začleňování bylo v roce 2006 chudobou ohroženo 12% mladých lidí ve věku 18 – 24 let.

3) Postižení

„Mladí lidé s mentálním postižením (intelektovým, kognitivním, s poruchami učení) nebo s tělesným, smyslovým či jiným postižením.“

Lidé se zdravotním postižením tvoří početnou skupinu s velmi různými typy a tedy také důsledky postižení. V roce 2007 bylo v ČR evidováno 60 621 mladých lidí ve věku 15 – 29 let se zdravotním postižením.

Zpráva o situaci zdravotně postižených (VVZP 202/91, Praha 14.1.1992) pro Vládu ČR uvádí dle webového portálu SONS (BUBENÍČKOVÁ, 2002) tyto odhady, které hovoří o celé populaci, ne pouze o mladých lidech:

- 100 000 zrakově postižených, z toho 17 000 prakticky nevidomých (vizus 6/60 a horší)
- 300 000 sluchově postižených, z toho asi 15 000 zcela hluchých
- 60 000 lidí s poruchami řeči
- 1 500 hluchoslepých
- 300 000 mentálně postižených
- 300 000 lidí s vadami pohybového ústrojí
- 480 000 diabetiků (z toho 70 000 inzulinovaných)
- 150 000 osob po cévních a mozkových příhodách
- 140 000 osob postižených epilepsií

⁴ Například v Občanské poradně REMEDIUM vzrostl poměrný počet dotazů souvisejících s problematikou zadlužení ze 7% z celkového počtu dotazů v roce 2007 na 13% z celkového počtu dotazů v roce 2010.

- 100 000 duševně nemocných
- 200 000 psoriatiků

Vysoká čísla jsou mimo jiné důsledkem toho, že mnohá postižení se vyskytují v kombinacích.

„Tělesné postižení představuje sociální znevýhodnění. Tělesně postižený bývá generalizovaně hodnocen jako člověk, jehož veškeré kompetence jsou na nízké úrovni, přestože tomu tak ve skutečnosti není. Pohybové postižení může různým způsobem ovlivnit soběstačnost a nezávislost člověka. Jeho důsledkem bývá omezení možnosti získat potřebné zkušenosti.“ (VÁGNEROVÁ, 2004)

Příkladem důsledku postižení a zároveň příčinou vzniku dalších překážek v sociální inkluzi může být vysoká míra nezaměstnanosti mezi osobami s postižením. Nezaměstnanost v České republice se v roce 2011 pohybuje mezi 7% a 9,6%. Nezaměstnanost u osob se ZPS (změněná pracovní schopnost) je v celé ČR 28,3%, v Moravskoslezském kraji dokonce 41,4%.

4) Vzdělávací obtíže

„Mladí lidé, kteří mají problémy s učením nebo kteří nedokončili školu, osoby s nízkou kvalifikací, mladí lidé se špatnými školními výsledky atd.

Předčasně ukončené vzdělání mělo v roce 2006 dle statistik Národního plánu sociálního začleňování 5,5% obyvatel.

Nejvyšší ukončené vzdělání základní či bez vzdělání bylo v roce 2009 dokonce 17,5 % lidí nad 15 let.

Předčasné ukončení vzdělání přináší dle Informačního systému o uplatnění absolventů škol na trhu práce tyto následky:

- „Ztratíte čas věnovaný přípravě na povolání, které bez potřebné kvalifikace (dokončení studia) nemůžete vykonávat.
- Chybí vám další dovednosti, které jste mohli získat během studia – schopnost pracovat na počítači, alespoň částečně ovládat cizí jazyk, osvojit si a zdokonalit pracovní a studijní návyky, získat levněji řidičské oprávnění apod.
- Snížíte své šance získat atraktivní a dobře placené zaměstnání.
- Uzavřete nebo oddálíte možnost získat maturitu nebo výuční list, které jsou zaměstnavateli v naprosté většině požadovány.

- Zpomalíte svůj kariérní růst.
- Snížíte si společenskou prestiž.“ (Co může..., 2007)

5) Kulturní odlišnost

„Mladí přistěhovalci či uprchlíci nebo potomci z přistěhovaleckých či uprchlických rodin, mladí lidé patřící k národnostní nebo etnické menšině, mladí lidé, kteří mají problémy s jazykovým přizpůsobením a kulturním začleněním, atd.“

V roce 2009 žilo na území ČR 432 503 cizinců a jejich potomků, z toho 252 144 mělo dlouhodobý pobyt nad 90 dní a 180 359 trvalý pobyt.

Nejpočetnější skupinou byli občané z Ukrajiny (113 000), Slovenska (62 000) a Vietnamu (45 000), dále z Polska a Ruska (po 20 000) a z Německa (12 000). Dalšími výraznějšími skupinami, pohybujícími se v řádech tisíců, jsou občané z Běloruska, Bulharska, Číny, Mongolska, Velké Británie, USA, Srbska a Černé Hory.

V tabulce č. 3 vidíme přehled občanů ČR ve věku 15 – 29 let podle národnosti. Z dat vyplývá, že přibližně 200 000 mladých lidí se přihlásilo k některé z národnostních menšin.

„Minorita, která dlouho žije v majoritní společnosti je vystavena dlouhodobému napětí mezi hodnotami a normami jejich etnické skupiny a tlakem požadavků majority.“ (VÁGNEROVÁ, 2004)

V souvislosti se sociální exkluzí jsou v ČR nejdiskutovanější minoritou Romové. K romské národnostní menšině se při tomto sčítání lidu, v roce 2001, přihlásilo celkem 11 746 osob (všech věkových kategorií). Podle kvalifikovaných odhadů se však dle informací Rady vlády pro národnostní menšiny počet příslušníků romské komunity v ČR pohybuje v rozmezí mezi 150 000 - 300 000 osob. Dle Psychopatologie (VÁGNEROVÁ, 2004) jsou charakteristickými znaky romské menšiny v ČR:

- vysoká nezaměstnanost, i dlouhodobá
- vytváření kolonií, ghett, sociálně vyloučených území
- paralelně rostoucí riziko napojení na kriminální subkulturu, což se děje především ve věkové kategorii mladistvých a mladých lidí (automaty, alkohol, drogy, kriminalita)
- vlastní jazyk, hodnoty a normy
- sklon k živelnosti – ne struktura, ne plánování.

- nedůvěra k majoritní společnosti,
- nízká výkonová motivace, orientace na aktuální příjemnost bez ohledu na její důsledky

Tabulka 3. Občané ČR 15 - 29 let dle národnosti, 2001.

národnost	15 - 19	20 - 29	15 - 29
česká	630 793	1 558 890	2 189 683
moravská	27 295	64 539	91 834
slezská	653	1 733	2 386
slovenská	6 234	19 204	25 438
polská	1 808	5 329	7 137
německá	806	2 530	3 336
romská	1 135	2 135	3 270
maďarská	416	1 363	1 779
ukrajinská	712	6 238	6 950
ruská	831	1 709	2 540
rusínská	31	138	169
bulharská	110	524	634
rumunská	47	203	250
řecká	146	396	542
vietnamská	357	3 120	3 477
albánská	26	139	165
chorvatská	67	176	243
srbská	56	292	348
ostatní	1 178	5 505	6 683
česká a romská	49	158	207
česká a slovenská	108	351	459
česká a jiná	256	674	930
moravská a romská	-	-	-
moravská a slovenská	4	13	17
moravská a jiná	111	354	465
slovenská a romská	5	18	23
jiné kombinace	108	354	462
nezjištěno	10 121	32 614	42 735
obyvatelstvo celkem	683 463	1 708 699	2 392 162

Dle mapy sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice se v ČR nachází 167 obcí s identifikovanou vyloučenou romskou lokalitou, ve kterých žije 60 000 – 80 000 Romů. Odhadovaná nezaměstnanost v těchto lokalitách je 90 – 100%.

Jiná situace je u imigrantů, kteří jsou v novém prostředí krátkou dobu. Problémem je zde orientace v novém prostředí - co platilo doma, v nové zemi již neplatí. To se týká

jazyka, hodnot, norem, rolí, způsobů chování, očekávání a jejich naplňování, komunikačních vzorců. Imigranti jsou vystaveni také ztrátě sociálních vazeb, ohrožení vlastní identity, frustraci potřeb. Méně příležitostí vyplývá také ze zákona – pro ty, kdo nemají české občanství, trvalý pobyt apod. (VÁGNEROVÁ, 2004)

V roce 2009 požádalo ČR o mezinárodní ochranu 1258 osob, nejčastěji ve věku 20 – 40 let. Nejpočetněji byli zastoupeni žadatelé z Ukrajiny, Mongolska, Kazachstánu, Běloruska, Vietnamu, Turecka, Ruska a Nigérie.

6) Zdravotní problémy

„Mladí lidé s chronickými zdravotními problémy, závažným onemocněním nebo psychiatrickou diagnózou, mladí lidé s duševním onemocněním atd.“

„Když někdo závažněji onemocní, změní se jeho postavení i identita. Tato změna může mít v závislosti na sociokulturním kontextu různý rozsah. Nemocný bývá o mnohé role ochuzen, např. není schopen udržet svou profesní roli, která mu mohla přinášet značné uspokojení a prestiž. Mění se i jeho pozice v rodině, kde se stává závislým objektem péče ostatních.“ (VÁGNEROVÁ, 2004)

Ve stejné knize se dále píše o celkovém zhoršení kvality života a o oblastech, ve kterých nemoc limituje a znevýhodňuje:

- Míra soběstačnosti a nezávislosti.
- Míra generalizovaného omezení možností, zvýšená unavitelnost a vyčerpání. Jejich důsledkem je omezení, event. ztráta možnosti pracovat nebo konat určité zájmové aktivity a získat tak alespoň částečně uspokojivou náplň a smysl všedního dne.
- Míra schopnosti sociálního kontaktu.
- Úroveň zachovaného celkového pocitu pohody.

Specifické pro duševní onemocnění jsou stigmatizace, menší výkonnost, ztráta pracovních návyků (např. při relapsech), horší adaptabilita. Zvýšená zranitelnost a nižší frustrační tolerance, hypoaktivita, problémy v sociální adaptaci, především v oblasti mezilidských vztahů.

Dle dat Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR (UZIS, 2010) trpělo v roce 2010 nějakou chronickou nemocí 63 % populace. Nejčastěji se jednalo o problémy s páteří, hypertenzi a alergie.

V roce 2006 bylo v rámci psychiatrické péče ošetřeno 458 500 lidí.

V roce 2010 bylo v psychiatrických léčebnách a na psychiatrických odděleních nemocnic zaznamenáno 57 597 hospitalizací.

7) Zeměpisné překážky

„Mladí lidé z odlehlých či venkovských oblastí, mladí lidé žijící na malých ostrovech či v okrajových regionech, mladí lidé z problematických městských čtvrtí, mladí lidé z oblastí se špatnou obslužností (řídka veřejná doprava, omezené služby, opuštěné vesnice,...), atd.“

V českém kontextu se tyto překážky mohou týkat mladých lidí, kteří žijí ve venkovských regionech, v problémových městských oblastech a v upadajících průmyslových oblastech. Za tyto regiony bývají označovány příhraniční oblasti a také oblast severních Čech a severní Moravy. Překážkou může být horší přístup k informacím, horší infrastruktura a méně příležitostí přímo v regionu, vysoká nezaměstnanost nebo socio-ekonomicky náročná situace.

Specifickým příkladem, kde se mísí více překážek, kromě geografických, které jsou spíše sekundárními překážkami, též sociální a často i kulturní, mohou být sociálně vyloučené lokality. „Život v těchto lokalitách je frustrující. Zdejší obyvatelé si nejsou s to pomoci vlastními silami, často ani nevědí jak. Volí krátkodobé životní strategie, cílené jen na uspokojení základních potřeb. Nerozumějí společenskému prostředí a společenským normám. Žijí v pocitu ohrožení a strachu ze změn a nových věcí.“ (Co jsou..., 2006) Děti, které v těchto lokalitách vyrůstají, automaticky přejímají uvedené modely jednání a celá situace se tak mezigeneračně dědí. Lidé ze sociálně vyloučených lokalit postupně přijímají pozici nejhůře postavených lidí ve společnosti, byť většina z nich touží sociální dno opustit.

4 Program Mládež v akci

V této kapitole stručně představuji program Mládež v akci, ve druhé části potom podrobněji aspekty programu související se sociální inkluzí.

4.1 Program Mládež v akci obecně

Program Mládež v akci je evropským programem neformálního vzdělávání, který má ambici být přístupný všem mladým lidem. Je zřizován Evropskou komisí a Výkonnou agenturou pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast.

Program MvA navazuje na zkušenosti programu Mládež, který byl realizován v letech 2000 – 2006. Je vypsán na léta 2007 – 2013, tzn., že právě vstupuje do své poslední třetiny. V současné době probíhají jednání o budoucnosti programu MvA po roce 2013. Ve veřejné online konzultaci Evropské komise se většina z 6787 respondentů (mladých lidí a zástupců organizací pracujících s mladými lidmi) vyjádřila jednoznačně pro zachování samostatného programu MvA.

Cíle programu MvA jsou:

- „Všeobecně podporovat aktivní občanství mladých lidí, zejména pak jejich evropské občanství,
- rozvinout solidaritu a propagovat toleranci mezi mladými lidmi, zejména pro posílení společenské soudržnosti v Evropské unii,
- posilovat vzájemné porozumění mezi mladými lidmi v různých zemích,
- přispět k rozvoji kvality podpůrných systémů pro aktivity mládeže a možnosti organizaci občanské společnosti v oblasti mládeže
- a podporovat evropskou spolupráci v oblasti mládeže.“ (EC, DG EAC, 2011)

Kromě cílů je program MvA významně charakterizován také prioritami, z nichž některé jsou stálé, některé se mění v čase i prostoru na základě jejich aktuálnosti pro dané období a daný region. Stálými prioritami jsou, dle programové příručky (EC, DG EAC, 2011):

- Evropské občanství. Tato priorita se zaměřuje na evropanství, evropské hodnoty, identitu, evropská témata. Důraz klade na to, aby mladí lidé mohli prostřednictvím aktivit v rámci programu MvA tato témata poznávat a reflektovat, a také aby se stali jejich aktivními spoluvůrci, cítící možnost ovlivňovat dění kolem sebe a cítící se za toto dění spoluodpovědní.

- Aktivní účast mladých lidí. Tak jako na evropské úrovni, podporuje program MvA aktivitu mladých lidí obecně, snaží se o aktivizaci v každodenním životě, na lokální i globální úrovni. Prvním krokem by mělo být aktivní zapojení mladých lidí ve všech fázích projektů realizovaných v rámci programu MvA tak, aby nebyli pouze konzumenty aktivit, ale i jejich spoluvůrci.
- Kulturní rozmanitost. Program MvA podporuje interkulturní učení, vnímání kulturních odlišností jako něčeho radostného, inspirativního a obohacujícího. Bojuje proti rasismu a xenofobii.
- Začlenění mladých lidí s omezenými příležitostmi. Program MvA je koncipován tak, aby byl přístupný všem mladým lidem. Počítá s tím, že někteří mladí lidé mají k programu obtížnější přístup a v cestě k účasti jim stojí překážky různého druhu. Snaží se na to být připraven a poskytovat nástroje, které pomohou dané překážky odstranit či překonat. Program MvA tedy usiluje o to být funkčním nástrojem sociální inkluze ve společnosti.

Mluvíme-li zde o mladých lidech, program MvA je definuje jako lidi ve věku 13 – 30 let. Kromě nich jsou cílovou skupinou programu také pracovníci s mládeží, bez ohledu na věk.

Svou inkluzivnost program MvA promítá i do škály zemí, které se mohou do projektů zapojit. Všechny příležitosti programu mohou využít tzv. země programu, což je všech 27 zemí Evropské unie, Země programu Evropského sdružení volného obchodu (EFTA), jež jsou členy Evropského hospodářského prostoru (EEA) - Island, Švýcarsko, Lichtenštejnsko a Norsko, a země, jež jsou kandidáty na přistoupení k Evropské unii – - Chorvatsko a Turecko.

Některých příležitostí programu mohou využívat i tzv. partnerské země, mezi které patří 140 zemí z celého světa.

V každé programové zemi sídlí národní agentura, která program MvA v dané zemi spravuje. Úkolem národních agentur je hodnotit žádosti o finanční podporu a vybírat projekty, které budou podpořeny grantem. Rozpočet programu na celé období pro všechny země je 885 milionů euro. Kromě práce grantových agentur jsou národní agentury významnými nositeli a šířiteli neformálního vzdělávání v daných zemích a usilují kromě kvantity hlavně o kvalitu projektů realizovaných v rámci programu. Činí tak prostřednictvím konzultací, školení, konferencí, vydávání publikací, lobbingem na zákonodárné úrovni apod.

Dalším prvkem, podporujícím inkluzivnost programu MvA je relativní administrativní jednoduchost – v porovnání s jinými evropskými programy, a také pět uzávěrek během roku, ke kterým je možno žádosti podávat.

V České republice podporuje práci národní agentury síť regionálních konzultantů, která zajišťuje podporu v jednotlivých krajích. Podporu na mezinárodní úrovni tvoří síť center SALTO, která jsou odborníky na různé oblasti. V současnosti působí osm SALTO center: Inkluze, Kulturní diverzita, Participace, Školení a spolupráce, Informace, Východní Evropa a Kavkaz, EuroMed, Jihovýchodní Evropa.

Program MvA je strukturován do pěti akcí, které se ještě dále větví.

Akce 1 – Mládež pro Evropu, se zaměřuje na skupiny mladých lidí, kterým dává příležitost k tomu být aktivní na národní i mezinárodní úrovni. Výměny mládeže (akce 1.1) jsou setkání skupin mladých lidí z různých zemí, kteří se setkávají na dobu jednoho až tří týdnů k práci na společném tématu. Iniciativy mládeže (akce 1.2) podporují projekty realizované skupinou mladých lidí a zaměřené na řešení nějaké konkrétní potřeby v komunitě, kde žijí. Iniciativy mládeže jako jediné umožňují realizaci projektů na národní úrovni, ale podporována je i zapojení zahraničního partnera, např. vytvoření sítě podobných lokálních aktivit ve více zemích. Projekty participativní demokracie (akce 1.3) podporují zapojování mladých lidí do demokratického života. Výměny mládeže a iniciativy mládeže jsou hojně využívanými aktivitami, v ČR bylo například v letech 2007 – 2009 realizováno přes 300 těchto projektů. Projekty participativní demokracie jsou spíše na okraji zájmu, ve stejném období byly v ČR realizovány tři.

Akce 2 – Evropská dobrovolná služba, podporuje dlouhodobé dobrovolnictví „na plný úvazek“ v zahraničí. Jednotlivci, v některých případech i skupiny, působí po dobu 2 – 12 měsíců v zahraničních organizacích v rámci veřejně prospěšných projektů, nejčastěji v oblasti sociální, práce s dětmi a mládeží, kulturní a environmentální. Tato akce je otevřená, mohou se jí účastnit partneři z programových i partnerských zemí. Jedná se o velmi oblíbenou akci, v letech 2007 – 2009 bylo v ČR realizováno 185 projektů.

Akce 3 – Mládež ve světě, se zaměřuje na spolupráci s partnerskými zeměmi. V jejím rámci je možno realizovat výměny mládeže (obdobné jako v akci 1.1) a vzdělávací aktivity (obdobné jako v akci 4.3) s partnerskými zeměmi. V letech 2007 – 2009 bylo v ČR realizováno 40 projektů v rámci akce 3.

Akce 4 – Systémy na podporu mládeže, podporují mnoho specifických aktivit na evropské úrovni a jsou také často koordinovány přímo Výkonnou agenturou pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast. Na národní úrovni realizované, a pro nás tedy aktuální, jsou možnosti v rámci akce 4.3 – Vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky s mládeží. Jedná se o akci, která je určena pracovníkům s mládeží a jako jediné se jí tedy netýká věkový limit. V rámci této akce je možno realizovat semináře podporující sdílení dobré praxe a budování partnerství, vzdělávací kurzy a školení, pracovní stáže apod. V ČR bylo v letech 2007 – 2009 realizováno 41 projektů.

Akce 5 – Podpora evropské spolupráce v oblasti mládeže, nabízí možnosti setkávání mladých lidí a činitelů odpovědných za mládežnickou politiku (akce 5.1). Tato akce, podobně jako její politicky zaměřená sestra, akce 1.3, je v ČR spíše na okraji zájmu, v letech 2007 – 2009 tu byly realizovány 3 projekty. Kromě toho je v rámci akce 5 možno realizovat další aktivity na evropské úrovni, zaměřené na podporu aktivit zlepšujících znalosti o mládeži a spolupráci s mezinárodními organizacemi.

Na trhu vzdělávání je program MvA velmi unikátní, jedná se o jediný takto komplexní program neformálního vzdělávání.

4.2 Program Mládež v akci: zaostřeno na inkluzi

V této kapitole se budu podrobněji věnovat inkluzi – jedné ze čtyř stálých priorit programu MvA, která je centrem zájmu této práce. Z kapitoly 2, Teoretické ukotvení, vyplývá velký potenciál neformálního vzdělávání jakožto nástroje sociální inkluze. Jako nástroj podpory národním agenturám v této oblasti vznikl materiál „Strategie začleňování mladých lidí se znevýhodněním do programu Mládež v akci“, který popisuje možné typy inkluzivních projektů, jejich charakteristiky a také opatření, která mohou vykonat národní agentury směrem ke zvýšení kvantity i kvality inkluzivních projektů, směrem ke zvyšování počtu zapojených mladých lidí s omezenými příležitostmi, ale také zvyšování kompetencí realizátorů projektů tak, aby byli schopni program MvA používat jako účinný nástroj sociální inkluze. Strategie popisuje 3 typy inkluzivních projektů:

1) Inkluzivní projekty typu A: „Projekty, které mezi své účastníky vědomě zařazují mladé lidi s omezenými příležitostmi (jejich součástí musí být individuální příprava, podpora, průběžné hodnocení a pokračování projektu přizpůsobené konkrétním potřebám těchto mladých lidí).“ (EC DG EAC, 2007)

2) Inkluzivní projekty typu B: „Projekty, které se tematicky přímo zaměřují na integraci (na jednu či více z výše uvedených překážek a situací) a usilují o zlepšení stavu šířením informací, přípravou projektů pro mladé lidi s omezenými příležitostmi (např. v rámci akce 4.3 Vzdělávání a vytváření sítí), výměnou zkušenosti atd.“ (EC DG EAC, 2007)

3) Inkluzivní projekty typu AB: „Oba typy projektů jsou mimořádně důležité, a mohou být realizovány a posuzovány samostatně, nebo také jako projekty spojující charakteristiky typu A s charakteristikami typu B (tzv. inkluzivní projekty typu AB).“ (EC DG EAC, 2007)

Ve výběrovém řízení programu MvA mají inkluzivní projekty prioritu, což je v souladu s touto strategií. Obsahuje také oblasti, na které by se měli hodnotitelé projektů soustředit, a kterými jsou: analýza profilu mladých lidí a jejich zvláštních potřeb,

individuální přístup, učební potenciál, jazyková podpora, kompetence organizátora akce, partnerství mezi partnery projektu a také návazné aktivity, které pomáhají zkušenosti z projektu transformovat do kompetencí využitelných v praxi.

V praxi výběrových řízení v ČR používají v současné době hodnotitelé při hodnocení žádostí o finanční podporu bodovací systém. Části, která se věnuje profilu účastníků, může být uděleno až 20 bodů ze 100, je to tedy významné kritérium, stejný počet bodů může být udělen za soulad projektu s prioritami. Inkluze je jednou ze čtyř stálých priorit programu MvA.

Po schválení mohou inkluzivní projekty využívat speciální podpory, která je určena právě jen jim a která má za cíl pomoci odstraňovat některé z možných překážek. Jedná se o možnost čerpání mimořádných finančních nákladů, které mohou být použity na zaplacení asistentů, zakoupení kompenzačních pomůcek, speciální jazykovou podporu apod.

Projekty akce 2, Evropské dobrovolné služby, jsou svým charakterem pro mladé lidi velmi náročné a proto je zde k dispozici výjimečná podpora, kromě mimořádných nákladů mohou mladí lidé s omezenými příležitostmi absolvovat EDS již od 16 let (pro ostatní je věkový limit 18), mohou jet na kratší dobu – již od dvou týdnů (pro ostatní je minimální hranice 2 měsíce) a mohou také jet vícekrát (ostatní jen jednou. To je velkou výhodou, mladí lidé tak mohou jet například jednou na kratší projekt, osvojit si některé dovednosti, získat větší jistotu a motivaci a poté vyrazit na druhý, delší projekt). Další využitelnou podporou je přípravná návštěva před projektem a posílené mentorství během projektu.

Strategie vyzývá národní agentury k tomu, aby k jednotlivým projektům přistupovali individuálně a podporovali je dle potřeby a kompetentně. Agentury by měly sledovat inkluzivní témata, která se v projektech objevují a také okruhy překážek, kterým čelí mladí lidé s omezenými příležitostmi účastníci se projektů. Na základě těchto dat by měly být podporovány projekty z oblastí, které se dosud objevovaly v menší míře nebo vůbec.

Velký důraz je kladen také na podporu přístupu „krok za krokem“, kdy nejsou jednotlivé vzdělávací aktivity vytrženy z životního kontextu, ale navazují na sebe a je podpořeno jejich využití v každodenním pracovním i osobním životě.

Ve střednědobé evaluaci programu MvA za léta 2007 – 2009 je aspekt sociální inkluze hodnocen takto:

„Všichni dotázaní se shodují, že program je nastaven velmi inkluzivně, avšak zapojení znevýhodněných, zejména zdravotně a sociálně handicapovaných, není stále dostatečné. Z pohledu žadatelů jde především o velkou práci navíc, jakkoliv je finančně zohledněna vyšším příspěvkem. U účastníků EDS je problém u výběru, hostitelské

organizace si často raději vezmou dobrovolníka, který „něco umí“, než znevýhodněného.

Na otázku, zda program nějakou skupinu mladých lidí vylučuje, odpovídá většina dotázaných, že nikoliv.

Ohledně sociální inkluze navrhli dotazovaní následující zlepšení:

- blíže specifikovat možnost zapojení
- zrychlení a zjednodušení administrace
- posílení podpory přijímání znevýhodněných na EDS (finančně – i na mzdy, materiální podporou)
- větší osvětou v místech se znevýhodněnou mládeží
- výměna zkušeností mezi hostitelskými organizacemi ohledně zapojování znevýhodněných,
- větší zdroje a podpora dlouhodobějších projektů (3 a více let)“ (NAVREME BOHEME, 2010)

Podrobnějšímu zhodnocení dosavadní ne/inkluzivity programu MvA a navržení vhodných opatření do budoucna se věnují následující kapitoly.

5 Metodologie výzkumu

Tato kapitola popisuje metodologii použitou při výzkumu a také praktickou realizaci výzkumu.

Cílem výzkumu je:

- zmapovat množství a typy inkluzivních projektů, které byly realizovány v rámci programu MvA v letech 2007 – 2009,
- zmapovat opatření, která byla dosud učiněna Českou národní agenturou Mládež na podporu inkluze v rámci programu MvA,
- a identifikovat faktory, které ovlivňují ne/inkluzivnost projektů a tedy ne/účasť mladých lidí s omezenými příležitostmi v aktivitách programu MvA.

Na základě výsledků výzkumu pak budou navržena doporučení pro inkluzivní strategii programu MvA na léta 2011 - 2013, s možným přesahem do dalšího programového období 2014 – 2020.

Výzkum kombinuje kvantitativní a kvalitativní metody. Během výzkumu jsem postupovala od zjišťování obecnějších informací kvantitativního charakteru ke konkrétnějším, charakteru kvalitativního, čemuž odpovídají zvolené metody. Pro mapování realizovaných inkluzivních projektů a dosud učiněných inkluzivních opatření jsem použila studium a analýzu dokumentů, pro zjišťování faktorů ovlivňujících ne/inkluzivnost realizovaných projektů a ne/účasť mladých lidí s omezenými příležitostmi v projektech dotazníkové šetření a metody skupinové diskuse - fokusní skupinu a World Café.

V následujících subkapitolách popisují tyto čtyři metody – vždy krátké seznámení s metodou a praktickou realizaci výzkumu.

5.1 Studium a analýza dokumentů

Pro základní orientaci v tématu, získání přehledu o počtu a typech inkluzivních projektů a dosud učiněných inkluzivních opatření jsem využila metodu studia a analýzy dokumentů. Práce s dokumenty probíhala v období leden – červenec 2011.

Pro analýzu ne/inkluzivnosti uskutečněných projektů jsem zvolila časové období 2007 – 2009, neboť za toto období jsou již k dispozici všechna relevantní data, a také je to období, po kterém byla učiněna střednědobá evaluace programu MvA. Některé údaje a zjištění z evaluace budou také použity v následující analýze, použití stejného časového úseku nám dovolí srovnávání dat zjištěných v tomto výzkumu a uvedených v evaluaci. Pro zmapování dosud učiněných inkluzivních opatření jsem zvolila časové

období od začátku programu MvA, 2007, do června 2011 – tak, aby byl zachycen také aktuální stav v této oblasti.

Dokumenty použité k analýze:

1) Interní databáze programu MvA „Youthlink“, se zaměřením na:

- Počty podaných a podpořených žádostí o grant za jednotlivé akce
- Počty inkluzivních projektů typu A, B, AB⁵ za jednotlivé akce
- Počty účastníků a počty účastníků – mladých lidí s omezenými příležitostmi za jednotlivé akce programu
- Zastoupení sedmi okruhů překážek⁶, kterým čelí mladí lidé s omezenými příležitostmi dle jednotlivých akcí programu
- Anotace projektů

2) Zápisy pracovní skupiny „Inclusion“, workplány ČNA Mládež za období 2007 – 2011, závěrečné zprávy z akcí ČNA Mládež zaměřených na inkluzi, se zaměřením na:

- Opatření podporující inkluzi v rámci programu MvA realizovaná ze strany ČNA Mládež

Analýza těchto dokumentů zaměřená na inkluzi proběhla v České republice poprvé a přinesla podněty pro práci na strategii inkluze v rámci programu MvA, obzvláště v oblasti specifik jednotlivých akcí a jejich možného budoucího směřování.

5.2 Skupinové diskuse

Použitými kvalitativními metodami, které oslovují malý počet respondentů a jdou s nimi v tématu do podrobností, byly dvě skupinové diskuse. Původně zvolenou metodou byla fokusní skupina, v prvním případě byla metoda zachována, ve druhém případě došlo ke změně, byla zvolena metoda World Café. Obě metody jsou založené na využití interakce mezi diskutujícími k objevení nových pohledů, souvislostí a realit.

⁵ Typy projektů popsány v kapitole 4.2 Program Mládež v akci: zaostřeno na inkluzi.

⁶ Okruhy překážek popsány v kapitole 2.3 Sociální exkluze a inkluze v kontextu programu Mládež v akci.

5.2.1 Fokusní skupina

Definice fokusních skupin (česky též ohniskových skupin) jsou různé, já jsem, v souladu s tématem této práce, zvolila pojetí široké, inkluzivní, které reprezentuje například David L. Morgan: „...dávám přednost inkluzivnějšímu přístupu, který definuje ohniskové skupiny široce – jako techniku výzkumu, jež shromažďuje údaje prostřednictvím skupinové interakce vzniklé v debatě na téma určené badatelem.“ (MORGAN, 2001). Velký sociologický slovník (PETRUSEK, 1996) vysvětluje jméno této techniky, které pochází z angličtiny – focus = ohnisko, to focus = soustředit mysl. Důležitým prvkem fokusní skupiny je tedy udržování pozornosti respondentů koncentrované na dané téma.

Fokusní skupina proběhla v prosinci 2010 v prostorách ČNA Mládež. K účasti byla oslovena úzká skupina 12 vytipovaných organizací, které v minulosti projevíly zájem o práci na inkluzivních projektech. Skupiny se zúčastnilo se 5 respondentů a 2 pracovnice ČNA Mládež, které skupinu vedly. Průběh fokusní skupiny jsme společně připravily a vyhodnotily, její realizace jsem se ale nezúčastnila.

Základními tématy fokusní skupiny byly potřeby organizací v souvislosti s (potenciální) prací na inkluzivních projektech v rámci programu MvA a nápady na jejich naplnění – - individuálně či ve vzájemné spolupráci, překážky, které realizaci projektů brání a možné způsoby, jak je překonávat. Zaměření na tato témata zajišťovaly a udržovaly pracovnice ČNA Mládež, které skupinu vedly.

Výstupy z fokusní skupiny byly použity jako podklady pro tvorbu dotazníkového šetření.

5.3.2 World Café

Druhou diskusní skupinu jsme realizovali v rámci semináře zaměřeného na téma inkluze, který se konal v dubnu 2011. Zúčastnilo se jí 11 respondentů a 4 zástupci ČNA Mládež (včetně mne) v rolích moderátorů a zapisovatelů. Respondenty byli zástupci organizací, které zajímá téma inkluze, mají s ním větší či menší zkušenost a zároveň jsou realizátory projektů v rámci programu MvA – inkluzivních i neinkluzivních. Třídenní program byl velmi intenzivní a poslední den, který byl vyhrazen skupinové diskusi, byli již účastníci i realizátoři unaveni, proto jsme se rozhodli pro dynamičtější metodu skupinové diskuse – metodu World Café.

Severoamerická organizace The World Café Community Foundation, jejímž posláním je podporovat po celém světě dialog vedoucí ke spolupráci, popisuje metodu World Café jako nástroj sociální inovace a pozitivní změny. Vzhledem k tomu, že se jedná o metodu méně známou než ostatní výzkumné metody této práce, budu jejímu popisu

věnovat více pozornosti. Popis metody je přeložen a volně formulován na základě informací z webové stránky www.theworldcafe.com (THE WCCF, 1995).

Metoda World Café vznikla spontánně v roce 1995 v Kalifornii. K diskusi se tehdy setkala skupina vedoucích pracovníků z komerční a akademické půdy. Vyrušení deštěm od diskuse v kruhu, která probíhala venku, uchýlili se k rozhovorům v menších skupinkách, které byly dynamizovány cirkulací některých aktérů. Diskuse přinesla nečekaně dobré výsledky, mnoho nových myšlenek a souvislostí mezi nimi. Inspirováni touto zkušeností, začali účastníci tehdejší diskuse formovat metodu World Café, která je dnes používána po celém světě na mnoha úrovních – od nadnárodních společností po malé nevládní organizace či komunitní spolky.

World Café je jednoduchý, efektivní a flexibilní formát pro vedení skupinového dialogu. Dialog je zde vnímán jako základní způsob sdílení, synergizování myšlenek a nápadů, využívání potenciálu lidí s různými zkušenostmi, spoluutváření reality. Metoda stojí na 7 základních principech:

- Být si vědom kontextu (Záměr, cíl, téma, parametry setkání, účastníci,...)
- Vytvořit příznivé prostředí – příjemné a bezpečné
- Najít vhodné otázky
- Podpořit všechny přítomné k aktivnímu zapojení
- Propojovat různé perspektivy
- Dobře poslouchat a vnímat – obsah i souvislosti
- Sdílet esenci diskusí, výstupy

Průběh procesu vedeného metodou World Café má následující fáze:

- 1) Příprava prostředí – stolky s několika židlemi, „ubrus“ z balicího papíru, na který je možno průběžně dělat poznámky, barevné fixy, případně občerstvení, květiny apod.
- 2) Uvítání, představení metody, úvod do tématu
- 3) Časově omezená konverzace v malých skupinách u stolků – na zadanou otázku. Obvykle probíhá několik kol, s různými otázkami, na každé kolo si účastníci vybírají místo u jiného stolku a složení skupin se tedy mění.
- 4) Shrnutí výstupů od jednotlivých skupin a jejich sdílení v plénu, obvykle doprovázené vizuálně – zápisem z „ubrusu“ či nově vytvořeným zápisem s výstupy.

Pro naše účely jsem metodu lehce variovala – vytvořili jsme 4 stolky, každý s jednou otázkou a jedním stálým moderátorem/zapisovatelem. Účastníci volně proudili mezi stolky, zůstávali u jednotlivých témat tak dlouho, jak potřebovali - dokud pro ně téma nebylo vyčerpáno. Podmínkou bylo navštívit všechny 4 stolky v časovém vymezení 90 minut.

Použité a diskutované otázky:

„V čem vidíte přínos inkluzivních projektů? (čím vás to láká?, Vaše motivace?,...)“

„Co vám brání v realizaci inkluzivních projektů? (obtíže, překážky...)“

„Co potřebujete k realizaci inkluzivních projektů? (co by vám pomohlo?,...)“

„Jak zapojit více mladých lidí a organizací do tématu inkluze?“

Skupinová diskuse přinesla mnoho podnětů pro identifikaci klíčových faktorů ovlivňujících sociální inkluzi mladých lidí v rámci programu MvA a také další podklady pro tvorbu dotazníkového šetření.

5.3 Dotazníkové šetření

Dalším krokem výzkumu bylo dotazníkové šetření, které proběhlo v období duben – květen 2011. Jeho cílem bylo mapovat faktory ovlivňující ne/inkluzivnost projektů realizovaných v rámci programu MvA a ne/účast mladých lidí s omezenými příležitostmi v těchto projektech.

Cílovou skupinou byli zástupci organizací, které pracují s mládeží a jsou:

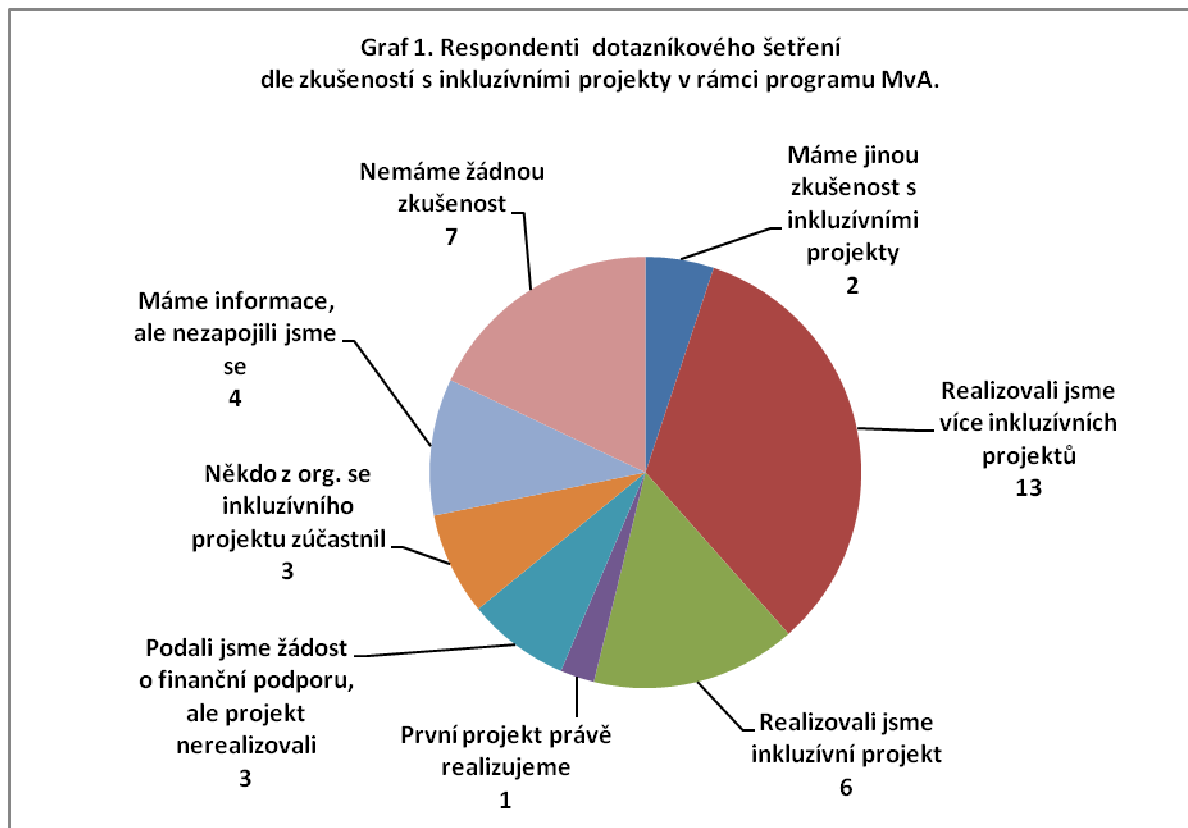
- realizátory inkluzivních projektů v rámci programu MvA
- nebo potenciálními realizátory inkluzivních projektů v rámci programu MvA.

Dotazník byl cíleně rozeslán na 600 emailových adres – zástupcům organizací, které někdy v letech 2007 – 2010 žádali, úspěšně či neúspěšně, o finanční podporu v programu MvA. Dotazník byl na tyto adresy rozeslán dvakrát, s odstupem 3 týdnů. Kromě toho byl zveřejněn na webové a facebookové stránce programu Mládež v akci. Na dotazník odpovědělo 39 respondentů. Návratnost 6,5% (z cíleně oslovených zástupců organizací) je relativně nízká a nezaručuje reprezentativnost výzkumného vzorku. Napadá mne více faktorů, které v tom mohli hrát roli:

- část emailových adres již není funkční nebo email nebyl doručen
- část pracovníků již v daných organizacích nepracuje, proto emailu nevěnovali pozornost

- nedostatek motivace pro práci se specifickým tématem inkluze
- pracovníci jsou přesyceni výzkumy, nabídkami, emaily,...
- žádosti o finanční podporu v rámci programu MvA nebyly v minulosti podpořeny a pracovníci nejsou motivováni k další spolupráci

Respondenti tvoří z několika aspektů – zkušenost s inkluzívními projekty v rámci programu MvA, zkušenost s různými typy akcí programu MvA a různými okruhy překážek, kterým čelí cílová skupina, se kterou pracují - velmi heterogenní skupinu, což je pro výzkum příznivé, neboť to připomíná obecnou heterogenitu skupiny realizátorů projektů v rámci programu MvA.

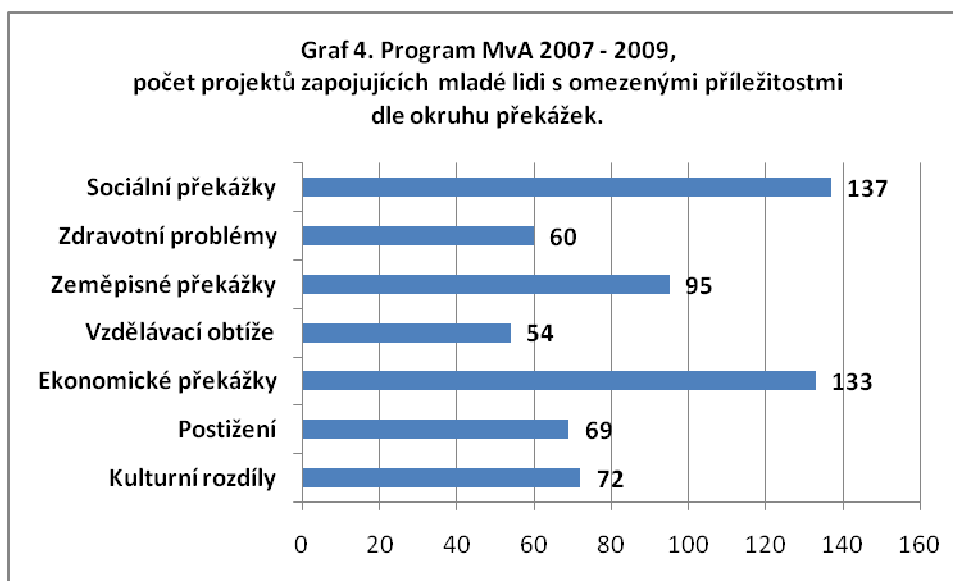
V grafu č. 1 vidíme zastoupení respondentů dle zkušeností s inkluzívními projekty. Devatenáct respondentů, tedy téměř polovina, má již zkušenost s jedním či více inkluzívními projekty, 1 respondent svůj první inkluzívní projekt právě realizuje. Druhá polovina respondentů, také devatenáct, nemá zkušenost s realizací inkluzívního projektu v rámci programu MvA, jsou zde zastoupeni pracovníci organizací bez zkušeností s tématem, těch, které mají o možnostech informace, ale dosud jich nevyužili, podali žádost o finanční podporu, ale projekt nerealizovali, některý z pracovníků organizace se zúčastnil inkluzívního projektu realizovaného jiným subjektem či mají jiný, blíže nespecifikovaný typ zkušenosti.

Z respondentů se zkušeností s realizací inkluzivních aktivit v rámci programu MvA jich má dle grafu č. 2 nejvíce, 15, zkušenost s iniciativami mládeže, 13 s výměnami mládeže, 8 s evropskou dobrovolnou službou, 9 se semináři a školeními a 2 s jiným typem aktivity.

Dalším kritériem definujícím skupinu respondentů se zkušeností s inkluzivními projekty v rámci programu MvA je typ překážek, kterým čelí účastníci jejich projektů – mladí lidé s omezenými příležitostmi. Respondenti měli možnost vybírat ze 7 okruhů překážek, které byly definovány výše ve druhé kapitole této práce. Rozložení můžeme sledovat v grafu č. 3. Obdobně jako u celkového rozložení typu překážek (viz. graf č. 4) jsou nejčastěji zastoupeny sociální (21 respondentů) a ekonomické (20 respondentů) překážky. Méně než v celkovém rozložení jsou zastoupeny zeměpisné překážky (8 respondentů), naopak výrazně více postižení (19 respondentů a kulturní rozdíly (17 respondentů), o něco více také vzdělávací obtíže (10 respondentů).

Výraznou charakteristikou, která respondenty spojuje, a která je naopak odlišuje od skupiny všech realizátorů projektů v rámci programu MvA, je jejich motivace k zapojení do práce na tématu inkluze. Z 39 respondentů jich 33, tedy 84% plánuje realizaci inkluzivních projektů, 3 neví a 3 realizaci neplánují. Zájem zúčastnit se školení na téma inkluze má 19 respondentů, 13 by se rádo zapojilo do činnosti pracovní skupiny „inclusion“ a 13 by se rádo zúčastnilo skupinové diskuse rozvádějící podrobněji témata z dotazníku. Deset respondentů má zájem o individuální rozhovor rozvádějící podrobněji témata z dotazníků a 5 o jinou formu spolupráce. Závěry z výzkumu je tedy možné vztáhnout na ty, kteří mají určité povědomí o inkluzi, připravují se na realizaci inkluzivních projektů a jsou motivováni se tématu inkluze věnovat i nad rámec vlastních projektů. To je také limitem tohoto výzkumu – nedozvíme se z něj postoje a potřeby organizací, které se zatím do aktivit souvisejících s inkluzí nezapojují.

Přestože tedy nemůžeme skupinu respondentů považovat za reprezentativní vzorek, tvoří dobrý základ pro orientaci v tématu a získání podnětů pro práci na strategii inkluze v programu MvA. Vzhledem k naladění respondentů na spolupráci je velkým přínosem dotazníkového šetření také navázání kontaktu se skupinou motivovaných lidí, kteří mohou v budoucnu na tématu inkluze pracovat. Kvantitativní část dotazníkového šetření přináší výsledky referující o motivovaných realizátorech inkluzivních projektů. Dotazník obsahoval také kvalitativní části – otevřené otázky – které nemají ambici zobecňovat a kvantifikovat odpovědi, ale sebrat kolekci názorů, postojů a podnětů pro budoucí práci v oblasti inkluze, zde tedy limit nerepresentativnosti vzorku není relevantní.

Pro dotazníkové šetření jsem zvolila online aplikaci „Google docs“, která je velmi uživatelsky přátelská – pro tvůrce a zpracovatele dotazníků i pro respondenty. Dotazník k nahlédnutí v online verzi na <http://goo.gl/v2BSm>.

Kvantitativní část jsem statisticky zpracovala do tabulek a grafů a interpretovala. Odpovědi z jednotlivých kvalitativních částí jsem postupně kódovala, dokud nebyl výčet kódů saturován a odpovědi se nezačaly opakovat. Tak vznikla u každé otázky sada kódů, ze kterých bylo možno odvodit faktory, které ovlivňují ne/inkluzivnost projektů v rámci programu MvA a ne/účasť mladých lidí s omezenými příležitostmi v těchto projektech.

6 Faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA

V této kapitole přináším výsledky výzkumu – studia dokumentů, skupinových diskusí a dotazníkového šetření – a jejich interpretaci. První dvě subkapitoly se věnují studiu a analýze dokumentů, z nichž se dozvídáme o počtech a typech inkluzivních projektů v rámci programu MvA v letech 2007 – 2009 a o opatřeních podporující sociální inkluzi, která učinila ČNA Mládež v letech 2007 – 2011. Třetí subkapitola se věnuje interpretaci výsledků skupinových diskusí a dotazníkového šetření a identifikaci klíčových faktorů ovlivňujících sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA.

6.1 Inkluzivní projekty v rámci programu MvA v letech 2007 - 2009

K analýze počtu a typů inkluzivních projektů v rámci programu MvA v letech 2007 – 2009 jsem využila údaje z interní databáze Youthlink⁷ a ze střednědobé evaluace programu MvA.

V tabulce č. 4 jsou shromážděny údaje o počtech inkluzivních projektů v letech 2007 – 2009. Časový úsek let 2007 – 2009 je vybrán jednak s ohledem na dostupnost dat v době konání výzkumu, jednak s přihlédnutím ke střednědobé evaluaci programu MvA, která reflektuje právě tyto tři roky programu a slouží zde jako jeden z podkladů pro mapování situace.

Postupně se budeme věnovat pěti akcím (či podakcím), které jsou českými realizátory projektů obvykle využívány, a ke kterým existují v databázi Youthlink relevantní informace. U každé akce nejprve krátce připomenu její charakter, který je blíže popsán v kapitole číslo 4, Program Mládež v akci, interpretuji zjištění – data z tabulky č. 4 a nastíním doporučení pro možnou podporu vyšší inkluzivity akce v následujících letech. Doporučení budou podrobně a komplexně zpracována v sedmé kapitole – Doporučení pro strategii sociální inkluze v programu Mládež v akci na léta 2012 – 2013.

⁷ Youthlink je interní databáze programu MvA. Přístup do ní mají pracovníci všech Národních agentur a pravidelně do ní vkládají údaje o schválených projektech ve své zemi.

Tabulka 4. Přehled inkluzivních projektů MvA v letech 2007 - 2009, dle akce a typu projektu.

	Σ podpořené	A	B	AB	A+B +AB	A+AB	B+AB	Σ úč	Σ účOP
Výměny mládeže (Akce 1.1)	144	49 (34%)	13 (19%)	32 (22%)	94 (65%)	81 (56%)	45 (31%)	4726	1185 (25%)
Iniciativy mládeže (Akce 1.2)	169	45 (27%)	22 (13%)	49 (29%)	116 (69%)	94 (56%)	71 (42%)	1515	1895 ⁸
Projekty participativní demokracie (Akce 1.3)	3	Údaje nejsou k dispozici.							
Evropská dobrovolná služba (Akce 2)	186	21 (11%)	39 (21%)	17 (9%)	77 (41%)	38 (20%)	56 (30%)	311	65 (21%)
Mládež ve světě (Akce 3)	41	9 (22%)	11 (27%)	4 (10%)	24 (59%)	13 (32%)	15 (37%)	1023	147 (14%)
Vzdělávání a vytváření sítí (Akce 4.3)	42	0 (0%)	17 (40%)	0 (0%)	17 (40%)	0 (0%)	17 (40%)	751	0 (0%)
Podpora evropské spolupráce (Akce 5)	3	Údaje nejsou k dispozici.							

Vysvětlivky k tabulce č. 4:

Σ podpořené – počet finančně podpořených projektů

A – počet inkluzivních projektů typu A – účastní se jej alespoň jeden účastník s omezenými příležitostmi. Vyjádřeno zaškrtnutím příslušné kolonky v žádosti o finanční podporu projektu.

B – počet inkluzivních projektů typu B – jedním ze dvou hlavních témat projektu je téma zaměřené na inkluzi. Vyjádřeno zaškrtnutím příslušné kolonky v žádosti o finanční podporu projektu. V případě tohoto výzkumu byla za relevantní považována témata: sociální inkluze (social inclusion), antidiskriminace (antidiscrimination), postižení (disability), menšiny (minorities), mezináboženský dialog (inter-religious dialogue), Romské komunity (Roma communities).

⁸ Počet zapojených účastníků s omezenými příležitostmi zde převyšuje celkový počet účastníků. Je to způsobeno specifikem této akce, která je zaměřena na aktivizaci mladých lidí směrem k působení ve prospěch místní komunity. Jak je popsáno v kapitole 4.1, Program Mládež v akci obecně, mnoho aktivit zapojuje kromě mladých realizátorů aktivit i další účastníky, kteří jsou zde uvedeni.

AB – počet inkluzivních projektů typu AB – kombinující účast alespoň jednoho účastníka s omezenými příležitostmi a některé z témat uvedených u projektů typu B. Vyjádřeno zaškrtnutím příslušných kolonek v žádosti o finanční podporu projektu.

Σ úč – počet účastníků všech projektů dané akce

Σ účOP – počet účastníků s omezenými příležitostmi všech projektů dané akce

V závorce jsou uvedena procenta – u projektů z celkového počtu finančně podpořených projektů dané akce, u účastníků s omezenými příležitostmi z celkového počtu účastníků dané akce.

6.1.1 Výměny mládeže

Akce 1.1. Setkání skupin mladých lidí z různých zemí, kteří se setkávají na dobu jednoho až tří týdnů k práci na společném tématu.

V daném období, 2007 – 2009, bylo podpořeno 144 projektů výměn mládeže a celkem se jich zúčastnilo 4726 mladých lidí. Do kategorie inkluzivních projektů můžeme dle informací v žádostech o podporu zařadit 94 z nich, tedy 65% z celkového počtu. Tematicky se inkluzi věnovalo 45 projektů, tedy 31%. Alespoň jeden mladý člověk s omezenými příležitostmi se účastnil 81 projektů, což tvoří 56% procent všech projektů. Čtvrtina všech účastníků – 1185 – byla v žádostech o podporu označena jako mladí lidé s omezenými příležitostmi.

Tato čísla jsou vysoká, a vyjadřují vysoký stupeň inkluzivity neformálních vzdělávacích aktivit pořádaných v rámci výměn mládeže programu MvA, např. ve srovnání s výzkumem věnujícím se inkluzivitě aktivit neformálního vzdělávání obecně, který mezi hlavními zjištěními říká: „Obecně lze konstatovat, že míra zapojení dětí a mládeže se speciálními vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání poskytovaného obecnými organizacemi je nízká.“ (GAC, 2009) Není zde možno číselné srovnání, neboť výzkumy pracovaly s odlišnými cílovými skupinami (výzkum GAC s dětmi a mládeží se zdravotním postižením), jedná se spíše o ilustrativní ukázkou kontrastu inkluzivity zájmového a neformálního vzdělávání obecně a v rámci programu MvA.

Bylo by třeba detailnější analýzy, nad rámec tohoto výzkumu, abychom kromě kvantity zjistili také kvalitu inkluzivních procesů. V projektech typu B, pracujících s tématem inkluze, by bylo třeba zjišťovat zejména jak realizátoři a účastníci s tématy pracují – jak se daří naplňovat záměry vzdělávacích aktivit a jaké jsou jejich výstupy pro účastníky. V projektech typu A, zapojujících mladé lidi s omezenými příležitostmi, pak do jaké míry realizátoři projektu oslovili mladé lidi, kteří skutečně čelí určitým překážkám, které se společně podařilo překonat. Jak vyplývá z kapitoly 3, Mladí lidé ohrožení

sociální exkluzí v kontextu České republiky, do jednoho ze sedmi okruhů možných překážek je možno zařadit mnoho mladých lidí, kterých by se potenciálně mohla týkat. Žadatelé tak mohou při vyplňování žádostí činit bez ohledu na faktické ne/znevýhodnění těchto mladých lidí. To potvrzují i výstupy z diskusí se žadateli. Důvodem může být neporozumění konceptu inkluze anebo snaha o zvýšení šance na schválení projektu. Inkluze je jednou z priorit programu a je zřejmé, že zapojení mladých lidí s omezenými příležitostmi šanci na schválení projektu zvyšuje, jak je popsáno v kapitole 4.2, Program Mládež v akci: zaostřeno na inkluzi.

Je tedy důležité takto rozumět výše uvedeným číslům – nejedná se o projekty, které se explicitně věnují inkluzi, ale o kombinaci projektů, kde tomu tak je, a projektů, kde se jedná o náhodnou účast mladých lidí s potenciálem k sociální exkluzi, o které nevíme, zda reálně existuje a zda přináší nějaké překážky k účasti v programu MvA, které je třeba odstraňovat. To se může týkat obzvláště mladých lidí, kteří dle žádostí čelí ekonomickým, sociálním a geografickým překážkám, které nejsou tak jasně definovatelné jako např. zdravotní postižení. Například mladý člověk žijící v malé obci v regionu s vysokou mírou nezaměstnanosti by teoreticky mohl být zařazen do kategorie mladých lidí čelících ekonomickým a geografickým překážkám. Ve skutečnosti však možná dojíždí do školy ve městě, kde má dobrý přístup k informacím a ke vzdělávacím programům, které jsou i studentům finančně dostupné. Může to být mladý člověk, který nepotřebuje žádnou mimořádnou péči či podporu k účasti v programu MvA a zřejmě by byl překvapen, že je označen za mladého člověka s omezenými příležitostmi.

V grafu č. 5 vidíme zastoupení jednotlivých okruhů překážek mladých lidí, kteří se zúčastnili 81 projektů výměn mládeže. Nejčastěji jsou zastoupeny sociální (51 projektů) a ekonomické (45 projektů) překážky. Počty zastoupení jednotlivých okruhů překážek v projektech nám ukazují, že obvykle se v projektech kumuluje více různých

okruhů. To může být způsobeno účastí mladých lidí s různými omezeními a také kumulací více překážek u některých jednotlivců. Sedm okruhů překážek používáme jako model, který nám pomáhá popsat přehledně situaci, nicméně v reálném životě jsou překážky mnohdy provázané, kumulují se a jejich kombinace může synergizovat nepříznivost situace a náročnost zapojení se do důležitých složek života (vzdělávání, práce, možnosti volnočasových aktivit, vztahy apod. To odpovídá také teorii sociální exkluze popsané v kapitole 2.1, Sociální exkluze.

Celkově, i přes naznačené limity interpretace dat, je počet inkluzivních projektů (65%) a zapojených mladých lidí s omezenými příležitostmi (25%) v rámci výměn mládeže možno považovat za uspokojivý – v kontrastu s pocitem sdíleným před realizací tohoto výzkumu pracovníky ČNA Mládež a členy pracovní skupiny Inclusion, že projektů zapojujících mladé lidi s omezenými příležitostmi a pracujících s tématem inkluze je velmi málo.

V dalších letech doporučuji zaměření na analýzu a případné zvyšování kvality inkluzivních procesů, dále na pokračování v propagaci výměn mládeže mezi mladými lidmi s omezenými příležitostmi a organizacemi s nimi pracujícími, kteří o této možnosti dosud nevědí.

6.1.2 Iniciativy mládeže

Akce 1.2. Projekty realizované skupinou mladých lidí a zaměřené na řešení nějaké konkrétní potřeby v komunitě, kde žijí.

V rámci iniciativ mládeže bylo v letech 2007 – 2009 realizováno 169 projektů, na kterých se podílelo 1515 mladých lidí. Do kategorie inkluzivních projektů jich můžeme zařadit 116, což činí s 69% z iniciativ mládeže „nejinkluzivnější“ akci v rámci programu MvA. Nejvyšší poměr, 42%, nalezneme i u počtu projektů, které se inkluzi věnují tematicky, a kterých je 71. V poměru projektů, které zapojují účastníky s omezenými příležitostmi, drží prvenství společně s výměnami mládeže – 56%, která jsou u iniciativ mládeže tvořena 81 projekty. Dle tabulky č. 4 převyšuje počet zapojených účastníků s omezenými příležitostmi celkový počet účastníků. Je to způsobeno specifikem této akce, která je zaměřena na aktivizaci mladých lidí směrem k působení ve prospěch místní komunity. Jak je popsáno v kapitole 4.1, Program Mládež v akci obecně, mnoho aktivit zapojuje kromě mladých realizátorů aktivit i další účastníky, kteří jsou zde uvedeni. Zde tedy data nejsou ve smyslu procent srovnatelná s ostatními akcemi, jednoznačné však je, že iniciativy mládeže zasahují ze všech akcí nejširší okruh mladých lidí s omezenými příležitostmi – za tři roky 1895 osob.

Obdobně jako u výměn mládeže je interpretace dat limitována chápáním pojmů inkluze a mladý člověk s omezenými příležitostmi žadatelí a můžeme se i zde domnívat,

že část projektů se inkluzi nevěnuje explicitně, ale náhodně, zapojením mladých lidí, kteří mohou potenciálně některým z definovaných překážek čelit.

Podíváme-li se v grafu č. 6 na rozložení okruhů překážek u účastníků projektů iniciativ mládeže, vidíme, že obdobně jako u výměn mládeže, jsou nejčastěji překážky z okruhu sociálních (65 projektů) a ekonomických (58 projektů).

Vysoké zastoupení inkluzivních projektů v této akci může souviset s jejím velkým důrazem na práci v a s místní komunitou. V komunitách ve smyslu geografickém žijí často heterogenní skupiny lidí s různou mírou začlenění ve společnosti/místní komunitě. Inkluze je velmi důležitým a zdravým prvkem života komunity, může zvyšovat kvalitu života pro všechny zúčastněné. I ze skupinových diskusí dotazníkového šetření vyplývá, že inkluzivní přístup je často provázán s přístupem komunitním.

Dalším možným vysvětlením je jiné specifikum této akce – jako jediná neklade realizátorům podmínku mezinárodní spolupráce. To řeší překážku mladých lidí s omezenými příležitostmi, o které se zmiňují respondenti v diskusích i v dotazníkovém řešení – neznalost cizích jazyků, ostych ze setkání s cizinci, strach z cestování, strach z pobytu mimo domov a z neznámého obecně apod.

Opět, i přes naznačené limity, je počet inkluzivních projektů (69%) a účast mladých lidí s omezenými příležitostmi (1895 osob) velmi uspokojivá. Otazník zůstává u kvality inkluzivních projektů.

V příštích letech doporučuji analyzovat a případně zvyšovat kvalitu inkluzivních procesů, pokračovat v propagaci akce směrem k mladým lidem s omezenými příležitostmi a organizacím s nimi pracujícím, které o této možnosti zatím nevědí a motivovat účastníky iniciativ k reflexi zkušenosti a jejímu využití při aktivitách obsahujících prvek mezinárodní spolupráce. Iniciativy mládeže mohou být dobrým

aktivizačním momentem, kde mladý člověk i organizace získají zkušenosti a odvalu k dalšímu kroku – spolupráci na mezinárodní úrovni.

6.1.3 Evropská dobrovolná služba

Akce 2. Podporuje dlouhodobé dobrovolnictví „na plný úvazek“ v zahraničí.

Ze všech akcí nejvíce početně zastoupená byla v letech 2007 – 2009 Evropská dobrovolná služba, podpořeno bylo 186 projektů, kterých se, vzhledem k charakteru akce popsaném v kapitole 4.1, Program Mládež v akci obecně, zúčastnil naopak nejnižší počet mladých lidí – celkem 311. Inkluzivních projektů se v této akci uskutečnilo 77, tj. 41%, z nich 56, tj. 30% z celkového počtu se věnovalo tématu inkluze a 38, tj. 20% z celkového počtu zapojovalo mladé lidi s omezenými příležitostmi. To je velký rozdíl oproti předchozím dvěma akcím – výměnám mládeže a iniciativám mládeže, kde větší množství inkluzivních projektů tvořily ty, jež zapojovaly mladé lidi s omezenými příležitostmi.

Je to způsobeno charakterem aktivity, kdy dobrovolník odjíždí, obvykle sám, na dobu 2 týdnů – 12 měsíců do zahraniční neziskové organizace. Jedná se o velmi náročnou, obvykle individuální aktivitu, která vyžaduje velkou dávku odvahy, motivace i kompetencí od dobrovolníka i od realizátorů projektu. O to větší dávka všeho zmíněného na obou stranách je třeba, pokud se jedná o dobrovolníka, který potřebuje speciální péči a podporu. Zde se již dle diskusí s (potenciálními) realizátory projektů objevuje mnoho překážek na obou stranách, více o nich dále v této kapitole - v popisu faktorů ovlivňujících sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA.

I přes tyto překážky se projektů zúčastnilo 65 mladých lidí – dobrovolníků – s omezenými příležitostmi, 21% z celkového počtu. Při nahlédnutí do grafu č. 7 vidíme, že nejčastěji zastoupeným okruhem překážek jsou zeměpisné překážky (24 dobrovolníků) a ekonomické překážky (23 dobrovolníků). Projektů se naopak zúčastnilo pouze 5 dobrovolníků se zdravotními problémy, 12 dobrovolníků s postižením a 12 dobrovolníků se vzdělávacími obtížemi. I zde je třeba počítat s podobnou tendencí jako u ostatních akcí – ne všichni účastníci označení jako mladí lidé s omezenými příležitostmi čelí překážkám v zapojení se do programu MvA a sociální exkluzi.

Oproti poměrně nízkému počtu zapojených mladých lidí s omezenými příležitostmi, téma inkluze je v Evropské dobrovolné službě velmi aktuální – ze skupinových diskusí vyplývá, že pomoc dobrovolníků je velmi vítaná v organizacích poskytujících sociální služby a pracujících s klienty ohroženými či postiženými sociální exkluzí.

Celkově se tato akce jeví jako jedna z těch exkluzivnějších, obzvláště v počtu zapojených mladých lidí s omezenými příležitostmi.

Vidím jako žádoucí posilovat kompetence zapojených organizací tak, aby byly schopné vysílat a hostit dobrovolníky s omezenými příležitostmi, obzvláště těch čelících postižení, zdravotním problémům či vzdělávacím obtížím, pokračovat v propagaci akce směrem k mladým lidem s omezenými příležitostmi a organizacím s nimi pracujícím, které o této možnosti zatím nevědí a vytvářet dostatek dobrých propagačních materiálů, které pomohou mladé lidi pro tuto akci zaujmout.

6. 1.4 Mládež ve světě

Akce 3. V jejím rámci je možno realizovat výměny mládeže a vzdělávací aktivity s partnerskými zeměmi.

V letech 2007 – 2009 bylo v rámci akce Mládež ve světě podpořeno 41 projektů a zúčastnilo se jej 1023 mladých lidí. Inkluzivních bylo 24 projektů, tedy 59%, z nich 13, tj. 32%, zapojovalo mladé lidi s omezenými příležitostmi a 15, tj. 37%, se přímo věnovalo tématu inkluze. Projektů se zúčastnilo 147 mladých lidí s omezenými příležitostmi, tedy 14% z celkového počtu zúčastněných. Tato čísla jsou v porovnání s ostatními akcemi nízká, nicméně je třeba vzít v úvahu, že tato akce již ze své podstaty obsahuje důležitý inkluzivní prvek – spolupráci s partnerskými zeměmi celého světa. Touto akcí překračuje program MvA hranice Evropské unie i Evropy a podporuje mladé

lidi, kteří mají často k podobným vzdělávacím programům cestu zavřenou. Projekty jsou velkou výzvou v hledání možností dialogu, porozumění a solidarity na pozadí rozdílných kulturních, společenských, náboženských, sociálních i ekonomických zkušeností. To se promítá i v rozložení okruhů překážek, kterým mladí lidé čelí, jak vidíme v grafu č. 8. Oproti jiným akcím jsou nejčastější zeměpisné překážky – 8 účastníků, ekonomické překážky – 7 účastníků a kulturní rozdíly – 5 účastníků. Projektů se zúčastnil pouze jeden mladý člověk s postižením a žádný se zdravotními problémy.

Do budoucna doporučuji podporovat spolupráci s partnerskými zeměmi a podpořit žadatele k hledání spolehlivých zahraničních partnerů a udržování dlouhodobé spolupráce. Tato akce je již sama ze své podstaty velmi inkluzivní a myslím, že není třeba vyvíjet další snahy k podpoře zapojování mladých lidí s omezenými příležitostmi. Doporučuji pokračovat v propagaci akce mezi mladými lidmi a organizacemi s nimi pracujícími, kteří o možnostech programu ještě nevědí – bez ohledu na to, zda čelí sociální exkluzi či nikoliv.

6.1.5 Vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky s mládeží

Akce 4.3. V rámci této akce je možno realizovat semináře podporující sdílení dobré praxe a budování partnerství, vzdělávací kurzy a školení, pracovní stáže apod. pro pracovníky s mládeží.

V letech 2007 – 2009 bylo podpořeno 42 projektů věnujících se vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky s mládeží. Z nich 17, tedy 40% se tematicky věnovalo inkluzi. Ze 751 účastníků těchto aktivit nebyl ani jeden mladým člověkem s omezenými příležitostmi. Účastníky byli zástupci organizací, které s mladými lidmi s omezenými příležitostmi pracují, a kteří tedy zkušenost mladých lidí zprostředkovávali a snažili se

jejich potřeby promítnout do práce na rozvoji svých kompetencí, vytváření nových projektů, strategií, programů apod.

Velmi doporučuji změnu tohoto stavu a odklonění od pracovního stylu „o nás bez nás“, podporu aktivního zapojení mladých lidí s omezenými příležitostmi do práce na tématu inkluze, podporu spolupráce mezi různými aktéry inkluzivního procesu. Proces může být skutečně inkluzivní, jsou-li lidé ohrožení sociální exkluzí zapojeni do všech fází práce, nejsou pouze konzumenty připravených aktivit, ale jejich spolutvůrci. Vlastní aktivita zvyšuje kompetence, dodává sebevědomí a možnost ovlivňovat vlastní život, nebýt v roli oběti. Stejně jako u ostatních akcí pak doporučuji pokračovat v propagaci akce směrem k mladým lidem s omezenými příležitostmi a organizacím s nimi pracujícím, které o této možnosti zatím nevědí.

Za všechny akce je tedy možné konstatovat, že v programu MvA je poměrně vysoká kvantita inkluzivních projektů. Hlubší analýza a pravděpodobně – na základě informací od realizátorů projektů i pracovníků ČNA Mládež – zvyšování je třeba v oblasti kvality inkluzivních projektů a jejich dopadu na život mladých lidí s omezenými příležitostmi. Je třeba zvyšovat informovanost (potenciálních) realizátorů projektů o tématu inkluze a jejich kompetence k práci s mladými lidmi s omezenými příležitostmi.

6.2 Studium dokumentů – dosavadní podpůrná opatření

Tato kapitola přináší přehled podpůrných opatření realizovaných ČNA Mládež za účelem zvýšení inkluze programu MvA. K vytvoření přehledu byly použity roční pracovní plány ČNA Mládež a zápisy ze setkání pracovní skupiny „Inclusion“.

2007

- Započata tvorba sítě expertů, která by byla využívána k získávání informací a přístupu k jednotlivým skupinám znevýhodněných mladých lidí. Úkol byl přesunut i do dalších let a do roku 2011 nebyl dokončen.
- Realizace školení na téma inkluze pro interní a externí zaměstnance ČNA, na základě kterého poté v roce 2008 vzniká pracovní skupina „Inclusion“, jejímž úkolem je rozvíjet Strategii sociálního začleňování programu MvA.
- Zaměření na cílovou skupinu mladých lidí z dětských domovů – realizováno školení, bez většího efektu.
- Zaměření na cílovou skupinu mladých Romů - úvodní část webových stránek přeložena do romštiny. Další aktivity neuskutečněny.

2008

- Započaty práce na překladu SALTO publikace *No barriers, no borders*. Vzhledem k nejasnostem v teorii nedokončeno.
- Zaměření na cílovou skupinu neorganizované mládeže prostřednictvím nízkoprahových klubů. Vytvořeny dva školící moduly, které byly opakovaně nabízeny pracovníkům a klientům nízkoprahových klubů, pro nedostatek účastníků nebyly realizovány.
- Vydána první publikace příkladů dobré praxe (*A kde jsi ty?*), která obsahuje také příklad inkluzivních projektů.
- Přeložen programový leták *Get mi in!* (překl. Dejte mi šanci!) a SALTO publikace *Use your hands to move ahead* (překl. Ruce vám pomohou o krok dále).

2009

- Na webu vznikla sekce přímo určená prioritě inkluze.)
- Byla přeložena *Inclusion Strategy* (překl. Strategie sociálního začleňování), stala se součástí Průvodce programem pro rok 2010
- Zaměření na cílovou skupinu mladých lidí ze středních odborných škol a učilišť. Rozeslány dopisy s nabídkami na spolupráci, bez odezvy.

2010

- Proběhlo setkání se zástupci sedmi neziskových organizací pracujících s mladými lidmi ohroženými sociální exkluzí, byly jim předány informace o možnostech programu MvA.
- Realizována regionální školení - Kultur 8 (o Evropské dobrovolné službě a programu MvA na středních odborných školách a učilištích), EDS tour (motivace studentů a učňů k Evropské dobrovolné službě) a I-Party (o programu MvA pro mladé lidi s omezenými příležitostmi)
- Účast zástupkyně ČNA Mládež na setkání pracovní skupiny Roma Working Group v Budapešti. Inspirace vhodná k využití v ČR: tematické snídane a tzv. „complaining clubs“ – sdílení obtíží s dalšími organizacemi věnujícími se podobným tématům.

2011

- Realizován dvoudenní Kulatý stůl na téma Inkluze aneb jak funguje začleňování mladých lidí s omezenými příležitostmi v rámci programu MvA. Zúčastnili se jej zástupci jedenácti neziskových organizací.

Obecně lze říci, že v rámci pracovní skupiny „Inclusion“ vzniklo mnoho nápadů, z nichž některé byly s větším či menším efektem realizovány, některé zůstali jen v oblasti úvah. Pro větší tah na branku chybí skupině strategie vycházející z potřeb mladých lidí a organizací s nimi pracujících.

6.3 Faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA

Výstupy ze skupinových diskusí (fokusní skupina a World Café) a z dotazníkového šetření předkládám zpracované dle faktorů ovlivňujících realizaci inkluzivních projektů v rámci programu MvA, a tedy ovlivňujících sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA. Faktory jsou zpracovány z pohledu organizací, které jsou (potenciálními) realizátory projektů, a které jsou v přímém kontaktu s ČNA Mládež a také s mladými lidmi, pro které a se kterými projekty realizují. Tento pohled jsem zvolila proto, že ČNA Mládež obvykle nevstupuje do přímého kontaktu s mladými lidmi, ale právě s organizacemi, které s nimi pracují. Organizace (případně neformální skupiny) jsou také těmi, kdo ovlivňují inkluzivnost svých projektů.

Faktory jsou pro přehlednost rozděleny do tří oblastí – faktory uvnitř organizace, faktory na straně spolupracujících subjektů a faktory na straně mladých lidí s omezenými příležitostmi. Faktory uvnitř organizace, kterých je nejvíce, jsou dále rozděleny na nastavení organizace, personál, kontext, v němž organizace působí a finanční situaci organizace. Popisy jednotlivých faktorů jsou doplněny citacemi z diskusí a z dotazníkového šetření.

6.3.1 Faktory uvnitř organizace

a) Nastavení organizace

- **Poslání a cíle organizace**

Poslání a cíle organizace určují její směřování, nezávisle na konkrétních aktivitách, kterými je naplňováno. Některé organizace mají již v těchto základních ustanoveních zakotvenu inkluzi.

„Posláním naší organizace je pomáhat lidem v nouzi a potřebným, tudíž naprosto podporujeme zapojování mladých lidí s omezenými příležitostmi. Naším cílem a vizí je především dát těmto mladým lidem příležitost, příležitost k poznání něčeho nového, k jejich osobnostnímu a profesnímu růstu, k využití jejich získaných zkušeností poté ve své vlastní zemi.“

- **Cílová skupina**

Dalším navazujícím tématem je obvyklá cílová skupina organizace. Mohou jí být mladí lidé s omezenými příležitostmi, ale také skupiny odlišné – mladí lidé bez omezení, dospělí lidé apod. Organizace, které s mladými lidmi s omezenými příležitostmi nepracují primárně, ale přitom jsou ochotni se jim v rámci programu MvA věnovat, identifikovali toto jako svou překážku – „*Kde je najít? Jak je motivovat k účasti?*“ Chybí kontakty, mohou chybět i kompetence pracovníků. K úspěšné spolupráci je třeba navázat vztah založený na důvěře. V organizacích, kde se do projektů zapojují klienti, je již tato fáze hotova a je možno dobře nastoupit do práce na projektech MvA. Tam, kde se jedná o práci s novými zájemci, je práce složitější. Pokud se jedná o neorganizovanou mládež, je dobré pracovat nějaký čas na budování vztahu, pravidelných kontaktech, společné práci na přípravě projektu, zvaním na jiné akce organizace apod. Pokud je zájemce klientem jiné organizace, je výborné, pokud se podaří na projektu spolupracovat i s někým z pracovníků této organizace, vytváří to bezpečnější prostředí a zvyšuje šanci na úspěch projektu.

- **Otevřenost/uzavřenost vůči změnám, novým trendům, průkopnictví**

Tento faktor vyjadřuje míru otevřenosti organizace vůči změnám, rozvoji, novým trendům, bytí těmi, kdo přichází s něčím novým, co je možná zpočátku těžké ve společnosti prosadit.

„Změna klimatu v naší obecní komunitě, otevření bran možností pro naši mládež (v současnosti velké procento nezaměstnané mládeže, mládeže závislé na alkoholu, drogách a ohrožené jinými rizikovými projevy chování, odpadlíci ze škol, nepodnětné rodinné a sociální prostředí, atd.)“

„Viděli bychom v tom možnost rozšířit obzory, jak konkrétnímu dobrovolníkovi, tak naší organizaci a místní komunitě“

„Dobrovolníci se naučí něco jiného, než když pracují s "normální" populací.“

„Obecná tendence většinové společnosti - inkluze ano, ale taková ta "bezpečná", která na nikoho neklade moc žádné nároky. Mladí lidé se tedy mohou často setkat s nepochopením (zapojení komunity, dopad na ni), je-li jejich nápad novátorský, příp. pojmenovává kořen problému.“

b) Personál

- **Postoj pracovníků k inkluzi**

Postoj k inkluzi přímo navazuje na poslání a cíle organizace, ovšem nemusí s nimi být vždy v souladu. Svou roli zde totiž kromě postoje deklarovaného organizací hrají roli také postoje jednotlivých pracovníků. Ti jsou nositeli poslání a na nich záleží, zda a jak

je naplňováno. Z různých důvodů, např., obavy, nekompetence, syndrom vyhoření apod., se tak mohou organizace deklarující svou inkluzivnost chovat neinkluzivně a naopak organizace, jejichž poslání o inkluzi nehovoří, se mohou chovat inkluzivně na základě postoje svých zaměstnanců. O inkluzi někteří hovoří jako o naprosto přirozeném, samozřejmém a obohacujícím přístupu.

„...jinak by to vlastně ani nešlo...“

„Odlišnost nám přináší nové zkušenosti, je obohacující, rozvojová, a to pro všechny zúčastněné – pro mladé lidi účastníci se projektů, pro pracovníky organizací a realizátory projektů, pro členy místní komunity, v širším kontextu pro společnost jako takovou.“

▪ **Kompetence pracovníků**

Z výše uvedeného je zřejmé, že kompetence pracovníků hrají klíčovou roli – po prvním kroku – postoji k inkluzi, rozhodnutí, že chci pracovat inkluzivně – přichází druhý krok – jsem toho schopen? Mám dostatek znalostí a dovedností pro tuto práci? Nejžádanějším druhem podpory od ČNA Mládež jsou školení a další vzdělávací podpora, např. supervize či koučing.

Kromě kompetencí k práci s mladými lidmi s omezenými příležitostmi je zmiňována také specifická kompetence související s mezinárodní dimenzí programu MvA - - komunikace v cizích jazycích.

„Největší překážkou je nepochopení podstaty začleňujících projektů z řad mnoha organizátorů. Nejde a nemůže jít o krátkodobé projekty, které se s vyčleněnou mládeží jen potkají, ale reálně nepracují. „

▪ **Časové možnosti pracovníků**

Velmi aktuální a často zmiňované téma, které přímo souvisí s tématem financí. Mají pracovníci organizací čas na intenzivnější podporu, kterou potřebují mladí lidé s omezenými příležitostmi, mimo jiné v souvislosti s tím, zda na zaplacení jejich času existují finance, či zda je jejich dobrovolnická práce dostatečně oceněna?

„Uznat a jasně stanovit práci dobrovolníků jako možný zdroj spolufinancování. U projektů zaměřených na začleňování se jedná o mnoho času, který se práci s dětmi a mladými ze znevýhodněných prostředí věnuje a v mnoha případech se jedná až o altruistickou činnost a mladí lidé z majoritní společnosti často nechápou, proč by na takovou práci měli shánět více zdrojů a nejsou za ni nijak bonifikováni jako např. uznáním takové práce jako jejich osobního vkladu. To by mohlo dodat motivaci více mladým lidem věnovat se i těmto projektům, zejména na lokální a regionální úrovni.“

„Práce na takových projektech je minimálně dvojnásobná. Nemělo by v nich jít jen o to "něco si zkusit" - frustrace na straně postižených/znevýhodněných mohou být při nedostatečné kvalitě veliké, přičemž to jejich původce ani nemusí zjistit.“

- **Informovanost pracovníků o programu MvA, o inkluzi**

Povědomí o existenci a dostatek informací o programu MvA a o inkluzi – klíčový předpoklad pro možnost realizace inkluzivních projektů v rámci programu MvA.

„Nikdo z okolí nemá tušení o podobných programech, a kdo ano, ten vám řekne, že peníze dostanete až potom, co zaplatíte celý projekt. To je docela odstrašující. Většina lidí má podobný pocit a myslí si, že otázka grantu z EU je pouze pro majetnější podnikatele a zastupitele měst.“

c) Kontext, v němž organizace působí

- **Homo/heterogenita prostředí organizace, místní komunity**

Heterogenita prostředí přirozeně vyvolává potřebu vyrovnat se s ní a inkluze je jedna z možných cest. Rozmanitost aktivizuje lidi i organizace.

„Vzhledem k tomu, že žijeme v pohraničí, v jedné z nejchudších oblastí ČR, v městě silně zasaženém nezaměstnaností (zvláště mladých), v městě s velkou Romskou menšinou; a navíc v organizaci zaměstnáváme 4 zdravotně postižené, nemohou naše projekty být "inclusion-free".“

- **Komunitní přístup**

Organizace se může soustředit výhradně na dění uvnitř organizace anebo být propojena s místní komunitou. Komunitní přístup, vzhledem k obvyklé heterogenitě komunit, v sobě často obsahuje prvky inkluze.

„Nacházíme motivaci ve zpříjemňování a zlepšování komunitního života ve svém okolí. Velmi časté jsou vzájemné poznávací aktivity mezi různými skupinami, např. spolupráce s domovy dětí, charitami, chráněnými dílnami, nízkoprahovými kluby apod. Z první "oťukávací" aktivity mohou vzniknout a vznikají dlouhodobější spolupráce, které přesně naplňují smysl začleňování (inclusion). Zaznamenali jsme ohlasy i z druhé strany, že takováto dlouhodobější partnerství jsou příjemnější i pro druhou stranu, neboť mezi lidmi vzniká trvalejší vztah a ne jen jednorázové setkání či aktivita, která je ale ve skutečnosti spíše vytržením z reality, nežli skutečným začleňováním, což je hlavním cílem a lákadlem takových aktivit. Podobně je tomu např. při podpoře mezigeneračního dialogu, který můžeme také začlenit jako podskupinu začleňujících projektů.“

d) Finanční situace organizace

V diskusích o překážkách již prožívaných či očekávaných se promítá současná situace neziskového sektoru, obzvláště v oblasti sociálních služeb, obecně. Je velmi náročné plánovat dlouhodoběji, protože téměř neexistují zdroje financování, které počítají s delší než roční perspektivou. Organizace se shodují na tom, že finanční podpora z grantů MvA nestačí na pokrytí nákladů, které přináší speciální péče a podpora mladým lidem s omezenými příležitostmi. Je tedy důležité, zda je organizace ochotna a schopna do projektů investovat peníze z dalších zdrojů.

„Po sedmileté dobrovolnické zkušenosti v těchto projektech si myslím, že pouštět se do nich bez jakýchkoliv nároků na osobní náklady je nerozvážnost. Řešením mohou být programy, které umí přispět na práci týmu. V tomto ohledu se mi bohužel jeví program MVA pro tyto projekty jako nedostačující“.

6.3.2 Faktory na straně mladých lidí s omezenými příležitostmi

- **Dostupnost informací**

Velká část respondentů se v této části vyjadřuje k propagaci, podle názorů mnohých o programu MvA mnoho organizací a mladých lidí vůbec neví. Opakují se podněty k vytvoření jednoduchých atraktivních propagačních materiálů, cílené oslovení organizací, které pracují s lidmi s omezenými příležitostmi, oslovení veřejných institucí – radnice, úřady práce, školy,... využívání kazuistik a příkladů dobré praxe.

- **Motivace, zájem**

V otázce na další překážky se vícekrát objevila pasivita mladých lidí s omezenými příležitostmi spojená s nízkou sebedůvěrou, motivací, malou jazykovou vybaveností apod. a s tím spojená velká náročnost práce vyžadující naprosto individuální přístup a velkou časovou i energetickou investici pracovníků. Mnoho mladých lidí, kteří čelí sociálním, ekonomickým a vzdělávacím překážkám, není zvyklých pracovat s delší časovou perspektivou, udržet si motivaci po delší časové období. Pokud trvá hledání projektu delší čas – může to být například i celý rok – dobrovolník může snadno prožít zklamání a ztratit o aktivitu zájem.

„Slabá motivace mladých lidí se sociálními, ekonomickými a vzdělávacími obtížemi k účasti na mezinárodních akcích, cestování a neformálním vzdělávání se. Mají jiné životní priority. Nízké sebevědomí - že tyto programy mohou být i pro mě.“

„Při naší práci jsme se setkávali s počáteční nedůvěrou, negativismem a pasivitou nevidomých - důsledky opatrovatelské výchovy bez zodpovědnosti a přemíra orientace

na technické kompenzace jsou obrovské. Myslím, že takové projekty by měly být podpořené, mimo jiné, např. mentorem a koučem.“

„Někdy je chování těchto mladých lidí překážkou, inklinují k požívání alkoholu a kouření, neb u nás je vše levné a účastníci z jiných zemí se cítí na výši, konečně si mohou dovolit více než ostatní.“

„Nápady pro motivaci těchto mladých lidí, většinu svého volného času tráví v hospodách nebo na internetu.“

„Přijde mi, že moje cílová skupina reaguje pozitivně pouze a hlavně na doporučení vrstevníků s nadšenou zkušeností s programem MvA a nejlépe vrstevníku ve stejném postavení - těch je však jak šafránu :(Je těžké je motivovat k účasti, nevěří sobě, nevěří svému okolí. Jejich životní priority jsou mimo vzdělávání a osobnostní růst. Jsou nespolehliví.“

▪ **Kompetence**

Často zmiňovaná je jazyková bariéra, která je pro část mladých lidí překonatelná jen v příliš dlouhodobém horizontu. Dále to může být nespolehlivost, nezkušenost s plánováním, vyhledáváním informací, aktivitami, které jsou požadovány v projektech apod. Překážka se ještě zvyšuje, představíme-li si, že mladí lidé by ideálně měli být zapojeni do všech fází projektu, tedy i jeho příprav.

„Projektový slovník a agenturní požadavky mohou být velkou počáteční překážkou pro znevýhodněné, zvláště pokud je jejich dosavadní sociální zkušenost velmi odlišná od běžného mladého člověka v jejich letech. Zde by bylo nutno spoustu věcí přehodnotit.“

„Většina mladých lidí, se kterými jsme se setkali, není schopná samostatně připravit projekt, vyplnit formuláře, řešit finance a účetnictví.“

▪ **Obavy**

Svou roli hraje ostych ze setkání s cizinci, strach z cestování, strach z pobytu mimo domov a z neznámého obecně.

Jak je patrné z tabulky č. 6, všechny překážky, které se objevily ve skupinových diskusích a byly tudíž zařazeny do dotazníkového šetření, se ukázaly relevantní i pro respondenty dotazníkového šetření. Většinu z nich jako překážku, plně či částečně, pocítila více než polovina respondentů. To dokresluje přehled faktorů, které se s překážkami kryjí a doplňují ještě další aspekty. Výjimkou jsou negativní reakce veřejnosti, se kterými se setkali pouze 3 respondenti dotazníkového šetření.

Tabulka 5. Četnost setkání s různými překážkami.

	Ne	Částečně ano	Ano	Nepovažujeme za překážku	Nevím
Nedostatek financí	8	10	7	1	2
Náročná administrativa	9	8	5	4	1
Nedostatek informací o „inclusion“ projektech	9	12	3	3	0
Nedostatečné kompetence pracovníků – realizátorů projektu	11	9	4	2	1
Nezájem mladých lidí s omezenými příležitostmi	12	7	6	1	0
Nezájem mladých lidí „s běžnými příležitostmi“	12	8	4	2	1
Negativní reakce veřejnosti	20	3	3	1	0
Neuspokojivý poměr vložené energie a zjistitelných výsledků	11	11	2	2	1

Přehled faktorů ovlivňujících inkluzi mladých lidí v programu MvA nám poslouží jako další podnět k vytvoření doporučení pro strategii sociální inkluze v programu MvA na léta 2012 – 2013.

6.3.3 Faktory vycházející z nastavení programu MvA

Mezi spolupracující subjekty počítáme ČNA Mládež, partnerské organizace v ČR i v zahraničí a další subjekty, se kterými se realizátoři při práci na projektech setkávají.

- **Podpora ze strany ČNA**

Jak je patrné z tabulky č. 5, nejpříznivěji je vnímána podpora v oblasti financí a konzultace projektů. Větší rezervy jsou již v oblastech propagace programu a informací o inkluzivních projektech. Nejvíce respondentům chybí školení zaměřená na inkluzi. Od ostatních markantně se lišící výsledek se objevil u osvětových kampaní, polovina respondentů se vyjádřila tak, že neví, zda je pro ně tento způsob podpory

dostatečný. Zdá se, že tento způsob podpory není relevantní nebo si respondenti nedovedou představit, co znamená.

Tabulka 6. Podpora ze strany ČNA Mládež.

	Dostatečná a využíváme	Dostatečná, ale nepotřebujeme	Není, ale nepotřebujeme	Není, i když potřebujeme	Nevím
Finance	20	3	0	5	8
Konzultace projektů	18	5	3	6	4
Informace o inkluzivních projektech	15	4	2	7	7
Školení zaměřená na inkluzi	10	4	3	9	9
Osvětové kampaně	4	6	2	5	18
Propagace programu	14	6	1	7	8

V otevřené části otázky se opět nejčastěji objevuje poptávka po vzdělávacích a rozvojových akcích – školeních a také kulatých stolech apod. – prostorech, kde je možno sdílet zkušenosti. Objevili se návrhy na vzdělávací aktivity nejen pro pracovníky organizací, ale také pro zástupce spolupracujících institucí – veřejnou správu apod. V oblasti vzdělávání se objevily kromě školení a seminářů také nápady na zapojení koučů inkluzivních projektů a na možnost odborné supervize pro koordinátory a realizátory projektů.

Objevil se velký důraz na působení na regionální úrovni, které přináší možnost setkání zástupců různých subjektů, které se pohybují ve stejném prostředí, potkávají se stejnými klienty... a mají dobrý potenciál k navázání a udržení spolupráce. Zároveň se jedná i o praktickou záležitost dojíždění – akce v regionech mají šanci oslovit i ty, kdo by se na ně z časových důvodů nevydali daleko.

Jako protipól regionální spolupráci se objevily i nápady na podporu v oblasti mezinárodní spolupráce, uspořádání mezinárodních kontaktních seminářů, turné – toulavého autobusu po hostitelských organizacích, které pracují s dobrovolníky s omezenými příležitostmi, vytvoření speciální aktuální databáze s volnými místy pro tyto dobrovolníky, vytvoření platformy pro sdílení zkušeností apod.

Dalším nápadem byla také možnost financování dlouhodobých projektů – tak, aby organizace mohla působit v delší časové perspektivě s klidem zajištěných finančních prostředků.

Projevil se zde také aktivní přístup respondentů a několik z nich přišlo s myšlenkou spolupráce na strategii inkluze pro nadcházející období.

Dalšími ojedinělými nápady byl například kurz anglického jazyka pro realizátory projektů, akreditované školení pro práci s různými cílovými skupinami,...

Znovu se zde objevuje důraz na akce lokálního charakteru – spolupráce s regionálními konzultanty, prezentace organizací, které právě realizují projekt apod. Takové akce mají dle respondentů větší šanci na účast, než akce, na které se musí daleko dojíždět, obzvláště je li to do Prahy – některé organizace vnímají tyto akce jako exkluzivní, vylučující mimopražské účastníky z dění kolem programu MvA. Všichni velmi vítají regionální akce, turné po krajích apod. V souvislosti s napojením na místní komunitu se objevil nápad na spolupráci s obcemi v rámci konceptu komunitního plánování sociálních služeb.

- **Náročnost administrativy**

Program MvA je v porovnání s ostatními programy EU administrativně poměrně nenáročný, přesto však může být administrativa překážkou pro ty, kdo na ni nejsou zvyklí nebo nemají čas. Obzvláště pokud projekt zpracovávají přímo sami mladí lidé.

- **Partnerství**

Projekty programu MvA jsou založeny na partnerství – ať již v rámci působení v místní komunitě či na mezinárodní úrovni. Nalezení partnerů ochotných ke spolupráci a vybudování dobrého partnerství je důležitým předpokladem realizace projektu.

Specifické překážky se objevily u organizací, které pracují s Evropskou dobrovolnou službou – je velmi těžké najít spolehlivého partnera v zahraničí, situace je tam obdobná jako u nás, není mnoho projektů, které by byly ochotny hostit dobrovolníky s různými omezeními, organizace častěji přijímají dobrovolníky zkušené a samostatné, kteří se zdají, že nebudou potřebovat speciální péči, i tak je práce s dobrovolníkem velmi náročná. Tato překážka je velmi významná také proto, že mnoho mladých lidí, kteří čelí sociálním, ekonomickým a vzdělávacím překážkám, není zvyklých pracovat s delší časovou perspektivou, udržet si motivaci po delší časové období. Pokud trvá hledání projektu delší čas – může to být například i celý rok – dobrovolník může snadno prožít zklamání a ztratit o aktivitu zájem.

„Za podstatnou překážku považujeme spolupráci či nespoleupráci s městským úřadem. Trvalo nám rok, než jsme si v našem městě vybudovali stálou pozici. Nyní velmi úspěšně spolupracujeme se sociálním i školským odborem.“

“Náročná komunikace a spolupráce s institucemi - dětským domovem, nespolehlivost zahraničních partnerů, nesoulad se zahraničními partnery v záměru projektu.”

„My spolupracujeme s několika školami a zařízeními pro handicapované a při přípravách nového projektu nabídneme účast několika žákům, popř. studentům z těchto škol. Velmi záleží na ochotě pedagogů z těchto zařízení, zda svým žákům umožní tuto účast.“

- **Praktické vybavení**

Organizace pracující s lidmi s postižením či se zdravotními problémy mohou ve své práci narážet na praktické překážky v realizaci projektů, konkrétně bylo několikrát zmíněno ubytování pro lidi s tělesným postižením.

„Najít bezbariérové ubytování pro osoby na vozíku v ČR je obtížné, zároveň je složitá i doprava více osob s postižením, pokud člověk nejedí nízkopodlažním busem.“

„Jako překážku zatím největší považujeme ubytování pro skupinou s vozíčkářem tak, abychom cenu mohli pokrýt z paušální částky. V Praze a okolí to zatím není možné.“

7 Doporučení pro strategii sociální inkluze v programu Mládež v akci na léta 2012 – 2013

„...to maket the programm not just inclusive but also to make it a tool of inclusion.“ (SCHROEDER, 2007). Nezůstat „pouze“ u zapojování mladých lidí s omezenými příležitostmi, ale učinit program MvA nástrojem sociální inkluze. Výzva, která se objevuje v publikaci *Shaping inclusion*, a která může být také leitmotivem těchto doporučení pro strategii sociální inkluze v programu Mládež v akci na léta 2012 – 2013.

Ve výzkumné části se ukázalo, že kvantita inkluzivních projektů je uspokojivá, je třeba zaměřit se na jejich kvalitu. Doporučuji uskutečnit analýzu kvality inkluzivních projektů a inkluzivních procesů, které se v jejich rámci odehrávají. Hypotéza vyplývající z diskusí s (potenciálními) realizátory projektů i pracovníky ČNA Mládež je, že část, možná poměrně velká, inkluzivních projektů do této kategorie spadá pouze díky náhodné účasti mladých lidí s potenciálem k sociální exkluzi. Je také třeba zkoumat způsoby práce s inkluzivními tématy, zjišťovat jak se daří naplňovat záměry vzdělávacích aktivit a jaké výstupy použitelné v každodenním životě přinášejí účastníkům. Zda inkluzivní projekty skutečně napomáhají sociální inkluzi ve smyslu vymezeném v kapitole 2, Teoretické ukotvení, tedy ve smyslu plnohodnotného a uspokojivého zapojení do života společnosti.

V následujících částech navrhuji opatření, která mohou ovlivnit identifikované klíčové faktory směrem k vyšší inkluzivitě programu MvA, dále pak specifická doporučení pro jednotlivé akce programu MvA a obecná doporučení vyplývající z dokumentu Strategie sociálního začleňování.

7.1 Návrhy opatření ovlivňujících klíčové faktory směrem k vyšší inkluzivitě programu MvA

1) Faktory uvnitř organizace

a) Nastavení organizace (Poslání a cíle organizace, Cílová skupina, Otevřenost/uzavřenost vůči změnám, novým trendům, průkopnictví)

Nastavení organizace v oblastech poslání a cílů, otevřenosti, cílovým skupinám apod. je zpravidla záležitostí velmi stabilní a dlouhodobou, není pravděpodobné, že by ČNA Mládež mohla toto nastavení ovlivňovat. Doporučením může být zaměřovat propagaci směrem k proinkluzivně nastaveným organizacím a budovat s nimi dlouhodobá a pevná partnerství.

b) Personál (Postoj pracovníků k inkluzi, Kompetence pracovníků, Časové možnosti pracovníků, Informovanost pracovníků o programu MvA, o inkluzi)

Realizátoři projektů mají velký zájem o vzdělávání v oblasti inkluze, obecně i se zaměřením na jednotlivé cílové skupiny. Zájem je o regionální, národní

i mezinárodní aktivity. Pro specifická témata doporučuji oslovovat ke spolupráci odborníky z praxe – jednotlivce či organizace, nesnažit se vše zajistit pouze za pomoci poolu⁹ školitelů ČNA Mládež, hledat možnosti spolupráce – odborník z praxe + školitel ČNA Mládež. Respondenti mají zájem i o informace z oblasti inkluze, hlavně však volají po možnosti rozvíjet své kompetence v oblasti práce s mladými lidmi s omezenými příležitostmi.

Pro kvalitu inkluzivních aktivit je klíčová schopnost reflektovat svou zkušenost a využít jí v životě, tak, aby zkušenosti s projekty MvA byly kroky na životní cestě a ne zavakuovanými zážitky. Je třeba nabídnout pracovníkům nástroje, které mohou účastníkům jejich projektů pomoci tohoto dosáhnout.

Specifickou kompetencí, kterou potřebují pracovníci rozvíjet, jsou cizí jazyky, zejména angličtina. Jejich neznalost je vnímána jako velká překážka v účasti a realizaci projektů.

Kromě školení by respondenti uvítali i další možné formy rozvojové práce na inkluzivních projektech – supervizi a koučing.

Kromě vzdělávání se objevila také velká poptávka po informacích o tématu inkluze. Jednak při propagaci programu MvA obecně, zdůrazňovat, že zúčastnit se může každý. Jednak zvyšovat informovanost těch, kdo již znají program MvA, případně i koncept sociální inkluze. Pravidelně informovat je třeba pracovníky ČNA Mládež, hodnotitele projektů, žadatele o finanční podporu v rámci programu MvA, organizace pracující s mladými lidmi, mladé lidi.

Konkrétní návrhy ke zvýšení informovanosti:

- Vytvořit ustálenou formu – blog, newsletter, pravidelně přidávat novinek z oblasti inkluze, informace na facebook apod.
- Dát samostatný text o sociální inkluzi na webové stránky ČNA Mládež (nejen jako součást programové příručky¹⁰). Kromě myšlenky inkluze dobře popsat i možnost podpory inkluzivních projektů – např. mnoho respondentů by potřebovalo zvláštní finance na člověka, který se bude věnovat účastníkům s omezenými příležitostmi. To je ve skutečnosti možné, realizátorům projektů ovšem tato informace chybí.
- Myslet na inkluzi při tvorbě nových propagačních materiálů, zdůrazňovat ji. Například vytvořit značku, logo s významem „exclusion free“, „all inclusive“.

⁹ Pool školitelů ČNA Mládež je skupina cca 20 externích školitelů, kteří zajišťují vzdělávací aktivity pořádané ČNA Mládež.

¹⁰ Programová příručka je materiál shrnující všechny informace o programu MvA. Obsahuje mimo jiné dokument „Strategie sociálního začleňování“.

kteřé se dá umístit na všechny materiály. Materiály by měly být jednoduché a velmi konkrétní v popisu možností zapojení.

- Posílat podrobnější informace o inkluzi, ideálně s tipy jak s ní dobře pracovat, všem, kdo mají schválen inkluzivní projekt.
- Posílat neúspěšným žadatelům inkluzivních projektů vysvětlení a doporučení jak projekt zlepšit, případně pozvání na školení.

c) Kontext, v němž organizace působí (Homo/heterogenita prostředí organizace, místní komunity, Komunitní přístup)

Podobně jako u nastavení organizace, není záměrem ČNA Mládež měnit kontext, ve kterém organizace působí. Opět je možno zaměřovat se při propagaci na organizace, které jsou pro-komunitně nastavené a navazovat a udržovat s nimi dlouhodobá pevná partnerství. To je možné například v rámci komunitních akcí a webů, lokálních médií, skupin Komunitního plánování sociálních služeb apod. ČNA Mládež může podporovat komunitní život svými akcemi a propagací příkladů dobré praxe iniciativ mládeže. Je také možnost vytvářet PR aktivity zaměřené na organizace zajímavící se o komunitní život. „Chcete změnit místo, kde žijete? Jsou tu iniciativy mládeže...“, apod.

d) Finanční situace organizace

Navrhují uvažovat o možnosti financovat z mimořádných nákladů projektu i mzdové náklady pracovníků věnujících se mladým lidem s omezenými příležitostmi a také umožnit realizaci dlouhodobějších projektů – na více let. Obě tyto možnosti již v současné době existují, zdá se, že realizátoři projektů o nich nevědí. Pokud je to z nastavení programu MvA možné, doporučuji obě tyto možnosti posílit a zároveň o nich explicitně informovat žadatele.

Finanční situaci organizací mohou podpořit také jednání se subjekty veřejné správy – akreditace Evropské dobrovolné služby, podpora krajů pro spolufinancování projektů MvA apod.

2) Faktory na straně mladých lidí s omezenými příležitostmi (Dostupnost informací, Motivace, zájem, Kompetence, Obavy)

Klíčovou stále zůstává spolupráce s organizacemi, které pracují s mladými lidmi. ČNA Mládež má jen velmi omezené možnosti přímého kontaktu s mladými lidmi. Důležitá je propagace programu MvA, s jednoduchými, přehlednými a výstižnými propagačními materiály, za použití kazuistik a příkladů dobré praxe. Akce pořádané ČNA Mládež bude vhodné propagovat v organizacích pracujících s mladými lidmi s omezenými příležitostmi – např. vytvořit adresář s poskytovateli sociálních služeb, inzerovat

na inkluzivních portálech, apod. Účastník s omezenými příležitostmi může být přínosem na každém školení, není třeba snažit se nabízet speciální školení pro určité cílové skupiny, ale zajistit, aby se informace o připravovaných akcích dostali co nejširšímu spektru mladých lidí a organizací s nimi pracujících.

ČNA Mládež může také pořádat akce přímo pro mladé lidi s omezenými příležitostmi, objevil se obzvláště zájem o jazykové kurzy – neznalost jazyka je obecně velkou překážkou v účasti na mezinárodních projektech, reálnou i mentální – a o školení zaměřená na projektový management. Kvalitu inkluzivních projektů může podpořit setkání účastníků projektů, které jim pomůže s transferem získaných zkušeností do reality a zároveň bude mít motivační a aktivizační smysl.

Je-li to v možnostech ČNA Mládež, skvělá by byla možnost zjednodušené „zrychlené“ administrace v odůvodněných případech – například při vysílání dobrovolníků s omezenými příležitostmi na projekty Evropské dobrovolné služby, kdy může dlouhé čekání a nejistota zájemce demotivovat a odradit od účasti.

3) Faktory vycházející z nastavení programu MvA (*Podpora ze strany ČNA, Náročnost administrativy, Partnerství, Praktické vybavení*)

Podpora ze strany ČNA je obecně vnímána jako vysoká, posílit by mohla v oblastech, které již byly zmíněny výše – poskytování informací a vzdělávacích aktivit zaměřených na sociální inkluzi.

Ukázala se velká potřeba setkávání se zástupci organizací, které mají podobné zaměření. Jednak za účelem sdílení a výměny zkušeností (převážně na regionální a národní úrovni), jednak za účelem navázání spolupráce (převážně na mezinárodní úrovni). Síťování může probíhat fyzicky – kulaté stoly, kontaktní semináře, krátké studijní pobyty, apod. či virtuálně – vytvoření kontaktní platformy pro hledání zahraničních partnerů pro inkluzivní projekty.

Respondenti dotazníkového šetření i skupinových diskusí projevili zájem o aktivní spolupráci na tématu inkluze. Jedná se o skupinu lidí s mnoha různými zkušenostmi v oblasti inkluze i programu MvA. Je důležité využít tento potenciál – využít nabídek, odpovědět na individuální dotazy, které se objevily v dotazníkovém šetření. Založit platformu pro práci na tématu inkluze – např. pravidelné snídane s inkluzí, kde může být prostor pro informace, výměnu zkušeností a práci na strategii inkluze – jejím tvoření i naplňování a reflektování.

V praktických záležitostech je opět možno doporučit zvýšení informovanosti realizátorů projektů – například o existujícím blogu s nabídkami mnoha ubytovacích zařízení, z nichž některé jsou bezbariérové

7.2 Doporučení pro jednotlivé akce programu MvA

Pro jednotlivé akce platí tato specifika:

Iniciativy mládeže (akce 1.2) – aktivizovat realizátory a účastníky iniciativ k reflexi zkušenosti a jejímu využití při aktivitách obsahujících prvek mezinárodní spolupráce. Iniciativy mládeže mohou být dobrým aktivizačním momentem, kde mladý člověk i organizace získají zkušenosti a odvahu k dalšímu kroku – spolupráci na mezinárodní úrovni.

Evropská dobrovolná služba (akce 2) - posilovat kompetence zapojených organizací tak, aby byly schopné vysílat a hostit dobrovolníky s omezenými příležitostmi, obzvláště těch čelících postižení, zdravotním problémům či vzdělávacím obtížím. Vytvářet prostor pro navazování partnerství. Kontaktní semináře, studijní pobyty, databáze hostitelských míst. Je poměrně dost organizací, které jsou ochotné vysílat dobrovolníky s omezenými příležitostmi, naopak kapacita míst ochotných hostit dobrovolníka s omezenými příležitostmi je velmi omezená. Pomoci může zvyšování kompetencí pracovníků těchto organizací a také posílení financování těchto projektů – finance na mzdové náklady pro koordinátora projektu.

Vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky s mládeží (akce 4.3) – zapojovat lidi s omezenými příležitostmi přímo do těchto aktivit, nečinít z nich pouze konzumenty připraveného. Aktivizovat k participaci na těchto akcích. Vlastní aktivita zvyšuje kompetence, dodává sebevědomí a možnost ovlivňovat vlastní život, nebytí v roli oběti.

7.3 Obecná doporučení

Obecná doporučení vycházejí ze Strategie sociální inkluze, která je platná pro všechny země účastící se programu MvA.

„Úkolem národních agentur a Výkonné agentury je poskytovat organizátorům inkluzivních projektů ve všech fázích projektového cyklu systematickou podporu, která bude přizpůsobena konkrétním potřebám daného projektu. K tomu agentury potřebují mít odborné znalosti o zvláštních potřebách nejrůznějšího druhu (socioekonomických, vzdělávacích, o zdravotním postižení, sociálním vyloučení, diskriminaci atd.). Pokud je nemají, musí si je umět obstarat prostřednictvím externích spolupracovníků. Každá agentura musí zabezpečit, aby její hodnotící komise měla dostatek znalostí o různých skupinách mladých lidí s omezenými příležitostmi.“ (EC DG EAC, 2007)

Žádosti o grant na inkluzivní projekty by měly být výběrovými komisemi posuzovány jako prioritní, při jejich posuzování by měl být kladen důraz především na:

- analýzu profilu mladých lidí a jejich zvláštních potřeb,
- tomu přizpůsobený individuální přístup,
- vzdělávací potenciál,
- jazykovou podporu,
- pedagogickou způsobilost organizátora projektu a/nebo jeho zkušenosti s inkluzí,
- zapojení mladých lidí s omezenými příležitostmi,
- pevné partnerství mezi všemi partnery projektu,
- podrobný plán pokračování projektu, který může napomoci osobnímu a profesnímu rozvoji mladých lidí s omezenými příležitostmi.

ČNA Mládež by měla průběžně sledovat a vést statistiky:

- o počtu inkluzivních projektů v rámci programu Mládež v akci,
- o počtu mladých lidí s omezenými příležitostmi, kteří se projektů účastnili,
- o typu znevýhodnění u těchto mladých lidí.

Na základě těchto statistik pak volit strategii pro další období práce. Z tohoto výzkumu vyplývá, kromě již výše zmíněných doporučení, potřeba zaměřit se na mladé lidi, kteří se dosud projektů zúčastnili méně než ostatní – viz. tabulka č. 4. Jedná se o mladé lidi se zdravotními problémy či postižením, mladé lidi se vzdělávacími obtížemi a mladé lidi čelící překážkám souvisejícím s kulturní odlišností.

8 Závěr

Má diplomová práce je u konce. Nikoli tak cesta neformálního vzdělávání a jeho zpřístupňování co nejširšímu spektru mladých lidí. Věřím, že tato cesta má naopak před sebou ještě rozlehlé neobjevené krajiny, a že se k nim, i přes všechny zákruty, strže a propasti, jednou dostane... výsledky této práce budiž jedním nápomocným kaménkem na této cestě směrem k sociální inkluzi v rámci neformálního vzdělávání i mimo něj, a to v každé své části:

V teoretické části, kde je podhalena rozmanitost výkladů konceptů sociální exkluze a sociální inkluze, abychom ji vzápětí zúžili na výklad, který používá program MvA, totiž že sociální exkluze je definována existencí překážek, které brání v plném zapojení do života společnosti, v našem případě konkrétně v účasti na aktivitách neformálního vzdělávání programu MvA. Sociální inkluzi napomáháme opatřeními pomáhajícími tyto překážky překonat či odstranit. Program MvA si na základě solidarity klade ambici být inkluzivní ve smyslu všem přístupný, ale jde i dále, a snaží se být také funkčním nástrojem sociální inkluze ve společnosti obecně.

V dalších ukotvujících částech, které přinášejí informace o mladých lidech, kterých se sociální exkluze může týkat v kontextu České republiky, o programu Mládež v akci a také o jeho specificích v souvislosti se sociální inkluzí – proč a jakými způsoby se jí věnuje.

Ve výzkumné části, jež na základě studia a analýzy dokumentů, skupinových diskusí a dotazníkového šetření referuje o tom, že kvantita inkluzivních projektů v rámci programu MvA je poměrně vysoká a je třeba se zaměřit hlavně na jejich kvalitu, a o realizovaných opatřeních na podporu sociální inkluze v rámci programu MvA, která měla dobrý potenciál, avšak bez dlouhodobější koncepce často nebyla realizována či nepřinesla kýžený efekt. A následně také identifikuje 19 klíčových faktorů (faktory uvnitř organizace, faktory na straně mladých lidí, faktory vycházející z nastavení programu MvA), které ovlivňují sociální inkluzi mladých lidí v programu MvA.

A konečně také v kapitole poslední, která na základě výsledků výzkumu přináší kolekci návrhů a doporučení pro strategii sociální inkluze v rámci programu MvA na léta 2012 a 2013, hlavně v oblastech vzdělávání, síťování, informací, propagace a úprav vnitřního nastavení v ČNA Mládež.

Posledním, osobním doporučením této práce, které není adresováno jen ČNA Mládež, je zachovat program MvA jako samostatný program neformálního vzdělávání i v dalších letech a pracovat na využití jeho potenciálu, který je, jak pro mne vyplývá z mnohaletého setkávání s ním a nyní se znovu potvrzuje v rámci tohoto výzkumu, obrovský a na evropském vzdělávacím trhu zcela unikátní.

Šťastnou cestu!

Seznam použitých pramenů

a) literatura

- BOOTH, T., AINSCOW, M. *Ukazatel inkluze*. Přel. Hana Čechová a Daniela Zítková. Praha: Rytmus, 2007. ISBN 80-903598-5-X
- BUTT-POSNIK, J. a GEUDENS, T. *Time for inclusion*. Brusel: SALTO-YOUTH Inclusion Resource Center, 2006
- BRANDER, P. aj. *Kompas – Manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Přel. Eva a Martin Potužníkovi. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-827-3
- EC, DG EAC. *Mládež v akci. Průvodce programem*. Brussels: 2011
- EC, DG EAC. *Strategie sociálního začleňování*. Brussels: 2007
- GJURIČOVÁ, J. Analýza stavu a dalšího vývoje mladých lidí po opuštění zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy za období 1995-2004. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2008, r. 14, č. 7. ISSN 1212-3765
- GAC, spol. s r.o. *Závěrečná zpráva výzkumu na téma „Klíčové faktory ovlivňující inkluzi dětí a mládeže se specifickými vzdělávacími potřebami do zájmového a neformálního vzdělávání“*. Praha: 2009
- CHRISHOLM, L., HOSKINS, B. a GLAHN, CH. (eds.). *Trading up – potential and performance in non-formal learning*. Strasbourg: Council of Europe, 2005. ISBN 92-871-5765-0
- MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha: VÚPSV Praha, 2006. ISBN 80-87007-15-8
- MAREŠ, P. Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení. *Sociologický časopis*. 2000, 36, 3, s. 285-297. ISSN 0038-0288
- MAREŠ, P. a SIROVÁTKA, T. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. 2008, 46, 2, s. 271-294. ISSN 0038-0288
- MEJZLÍKOVÁ, V. *Prostorová diferenciacce, segregace, exkluze a sociální politika*. Diplomová práce. Brno: 2008 Vedoucí: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.
- MORGAN, D. L. *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice: František Šalé – Albert, 2001. ISBN 80-85834-77-4
- Národní zpráva o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování na léta 2008–2010*. Praha: MPSV, 2008

NAVREME BOHEME, s.r.o. *Střednědobé vyhodnocení programu „Mládež v akci (2007 – 2009)“*, Praha: 2010

PALEČKOVÁ, J., TOMÁŠEK, V., BASL, J. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2010. ISBN 978-80-211-0608-6

PETRUSEK, M. aj. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, s. 294. ISBN 80-7184-311-3

POTŮČEK, M. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Gutenberg, 2002. ISBN 80-86349-06-3

SCHROEDER, K. *Shaping inclusion*. Brusel: Salto-Youth Inclusion Resource Center, 2007

SIMONOVÁ N., SOUKUP, P. Stává se přístup ke vzdělávání v České republice rovnějším/spravedlivějším? In MAŘÍKOVÁ, H. aj (ed.) *Jaká je naše společnost?* Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-025-4

Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2009. Praha: MPSV, 2010. ISBN 978-80-7421-022-8

ŠANDEROVÁ, J. (ed.) *Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu*. Praha: ISS FSV UK, 2007. ISBN 978-80-254-0812-4

URBAN, M., JANSKÁ, M. (ed.) *Konference neformálního vzdělávání*. Praha: ČNA Mládež NIDM MŠMT, 2007

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. Rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3

b) Internetové citace

BUBENÍČKOVÁ, H. *E-bariéry osob se zdravotním postižením* (online). c2002, poslední revize 4.8.2011 (cit. 10.8.2011) <http://www.sons.cz>

Co jsou sociálně vyloučené lokality (online). c2006, poslední revize 4.8.2011 (cit. 4.8.2011) <http://www.clovekvtisni.cz>

Co může způsobit předčasný odchod ze školy? (online). c2007, poslední revize 30.6.2011 (cit. 30.6.2011) <http://www.infoabsolvent.cz>

THE WCCF. *The World Café* (online). c1995, poslední revize 8.7.2011 (cit. 31.7.2011) <http://www.theworldcafe.com>

UZIS. c2010, poslední revize 8.7.2011 (cit. 8.7.2011) <http://www.uzis.cz>

Varianty (online). c2008, poslední revize 2.7.2011 (cit. 4.7.2011)
<http://www.varianty.cz>

Použité zkratky

ČNA Mládež – Česká národní agentura Mládež

ČR – Česká republika

MvA – Mládež v akci

SŠ – střední škola

YiA – Youth in Action

OECD - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (z angl. Organisation for Economic Co-operation and Development)

ZŠ – základní škola

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora/ky: Helena Kosková

Studijní program: Sociální práce a sociální politika

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu Mládež v akci

Počet stran (bez příloh): 73

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 21

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 3

Počet internetových odkazů: 6

Vedoucí práce: Mgr. Karel Čada

Rok dokončení práce: 2011

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Helena Kosková

Obor studia:

Název práce: Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu Mládež v akci

Vedoucí práce: Mgr. Karel Čada

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 73 stran

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 24 + 6 internetových zdrojů

0**	1	2	3	4

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			

Oborová příslušnost tématu

	x			

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	x			

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

		x		

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			

Využití výzkumných empirických metod

	x			

Využití praktických zkušeností

	x			

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	x			

Naplnění cílů práce

	x			

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

		x		

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jakými způsoby by autorka zvýšila návratnost dotazníků? Jak by jinak navrhla sběr dat, kdyby podobnou aktivitu v budoucnu zapracovávala do nějakého projektu?

Jak se liší jednotlivé skupiny znevýhodnění z hlediska hlavních bariér pro účast v programu? Jaké skupiny mladých lidí vidí jako nejtěžší získatelné pro účast v programu?

Práce hovoří silně ve prospěch inkluze znevýhodněných do aktivit neformálního vzdělávání. Vidí autorka také nějaká rizika v aplikování inkluzivních opatření? Jak lze vybalancovat úsilí o zapojení znevýhodněných do různých programů s respektem jejich potřebám?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomová práce Heleny Koskové reaguje na potřeby programu Mládež v akci. Svým žánrem se pohybuje mezi výzkumem a evaluační studií. Práce si v úvodu klade jasný cíl a otázky. V závěru na tyto otázky odpovídá. Domnívám se, že přiměřeně konkrétně a v praxi využitelně. Za jednoznačný triumf práce považuji komplexní využití různých metod při analýze problému. Autorka využila jednak analýzu dokumentů, tak různé formy skupinových rozhovorů i dotazníkové šetření (nízkou návratnost odpovědí nepovažuji z hlediska práce jako zásadní problém – autorka tuto skutečnost reflektuje a domnívám se, že nebylo v silách a v časových možnostech studentky výrazně počet sebraných dotazníků navýšit). Autorka nezůstala v zajetí jedné metody, které by přizpůsobila svůj výzkumný problém. Naopak, problém byl pro ni primární pro vytyčení výzkumného postupu. V rovině doporučení pak autorka vhodně doplňuje abstraktní rovinu s konkrétními kroky. Přes sympatii, kterou k programu má a v práci ji přiznává, si však v rovině konkrétních zjištění zachovává kritický odstup (viz zjištění o tom, že znevýhodnění se minimálně účastní programu vzdělávání a vytváření sítí mezi pracovníky a program se takzvaně šíje o nich bez nich, což je v zásadě proti duchu inkluzivních opatření). V neposlední řadě je pak práce psaná čtivým stylem a srozumitelným jazykem.

Naopak určité nedostatky vidím v teoretické části práce. V této části se autorka odchyluje od standardního citačního úzu a neodkazuje k původu pramenů přejatých s jiné literatury (uvádí pouze jména bez odkazu) a vycházejí především z českých zdrojů. Za šťastné nepovažuji ani to, když je v diplomové práci citována slovníková literatura (viz Velký sociologický slovník). Teoretické části by také slušela větší koherence a propojení jednotlivých částí. Nicméně základní pojmy autorka definuje standardně, nedopouští se zásadních pochybení a zřetelně odlišuje svá a převzatá tvrzení. Pouze v části „Mladí lidé ohrožení sociální exkluzí v kontextu České republiky“ se dopouští jistých zjednodušení (například poněkud esencionalizující a stereotypizující popis romské menšiny v ČR). Analytické části by prospěla větší diference mezi jednotlivými skupinami znevýhodnění – například z hlediska bariér zapojit se do programu.

Shrnutí: Práce podává celistvý pohled na zkoumaný program a přináší jasná doporučení. Využitelnost odpovědí spíše než já asi posoudí jeho realizátoři. Účel práce překračuje pouhé získání akademického titulu a usiluje o praktickou implementaci doporučení. Skutečná obhajoba tak diplomovou práci čeká v průběhu času, kdy komisí budou tvořit realizátoři i účastníci programu. Přeji práci úspěch i v této obhajobě, předpoklady na to, aby uspěla, rozhodně má.

Doporučení k obhajobě: **doporučuji**/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: **výborně**

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Marek Dvořák', written in black ink.

Datum, podpis: 16/9/2011

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta: Helena Kosková
 Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii
 Název práce: Klíčové faktory ovlivňující sociální inkluzi mladých lidí v programu Mládež v akci
 Oponent práce: Mgr. Zuzana Černotová, PhD.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 73

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 24

Výběr tématu

Závažnost tématu

Oborová příslušnost tématu

Originalita tématu a jeho zpracování

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

Využití výzkumných empirických metod

Využití praktických zkušeností

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

Naplnění cílů práce

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

Návaznost kapitol a subkapitol

0**	1	2	3	4

	x			

	x			

	x			

	x			

	x			

	x			

	x			

	x			

	x			

x				

	x			

	x			

	x			

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	x			

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1. Z popisu jednotlivých akcí programu „Mládež v akci“ vyplývá, že v České republice je nejmenší zájem o politicky orientované projekty (napr. participativní demokracie). Ako si tento relativný nezáujem vysvetľujete?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Diplomová práca je venovaná európskemu programu neformálneho vzdelávania „Mládež v akci“ a faktorom sociálnej inklúzie mladých ľudí v rámci tohto programu. Teoretická časť práce prináša prehľadné vymedzenie kľúčových pojmov, ako aj predstavenie samotného programu „Mládež v akci“, predovšetkým v kontexte sociálnej inklúzie. V tejto časti oceňujem veľmi prehľadné rozčlenenie kapitol a prácu s odbornou literatúrou prepojenú s osobnými názormi, myšlienkami a skúsenosťami autorky. Teoretické zakotvenie práce je navyše obohatené informáciami z Českého statistického úradu, čo robí prácu zaujímavejšou a aktuálnejšou.

V empirickej časti práce sa autorka rozhodla použiť niekoľko výskumných metód s cieľom zmapovať faktory ovplyvňujúce sociálnu inklúziu v programe „Mládež v akci“. V tejto časti oceňujem najmä časovo náročné prepojenie jednotlivých metód výskumu (analýza dokumentov, focus group, World cafe, dotazník) a ich precízne spracovanie. Výrazným pozitívom je, že autorka sa pohybuje v prostredí spomínaného programu, a teda mala jasnú predstavu o cieľoch svojho výskumu, čo sa prejavilo aj na jeho kvalite. S tým súvisí aj záverečná časť práce, kde autorka na základe získaných výsledkov prehľadne formuluje odporúčenia pre ďalšiu prax programu.

Celkovo teda prácu hodnotím ako výborne zvládnutú, autorka se očividne dobre orientuje v danej problematike a dokáže prepojiť teoretické poznatky s realizáciou výskumu a následne s praxou.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 19. 9. 2011

